

no.	respondent (op volgorde van ontvangst)
1	J. van Haperen
2	Hofstede Hovaria BV
3	Maatschap GLG en JL Bongers
4	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
5	Meten=Weten
6	CLM Onderzoek en Advies
7	Pesticide Action Network Netherlands
8	NVWA
9	Nefyto
10, 11	Gezamenlijke reactie namens LTO Nederland, Glastuinbouw Nederland, NFO, KAVB en Plantum
12	Koppert Nederland BV
13	VEWIN
14	Vereniging Agrodis
15	CUMELA
16	Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt
17	RIVM

	Nr.	Pagina- en regelno.	Commentaar/aandachtspunten	Voorstel reactie/aanpassing notitie van respondent	Reactie Ctgb
<i>inleiding</i>	1.	(#3): "P1 regel 7"	(#3): "stapelen"	(#3): "Soms hebben GBM (ongeacht herbicide, fungicide of insecticide) een combinatie van werkzame stoffen. Soms zijn deze werkzame stoffen ook in separate GBM voorhanden, soms echter ook niet. Dan kan stapeling soms de enige mogelijkheid zijn om toegang te krijgen tot die ene werkzame stof die in de combi-GBM zit (dat is dan net die werkzame stof die niet	De maatregel tegen stapelen leidt niet tot een verbod op werkzame stoffen.

				<i>gestapeld wordt). Bij het snel krimpende GBM-pakket, mag er geen stapelingsverbod komen, waarbij belangrijke, essentiële werkzame stoffen komen te vervallen."</i>	
<i>inleiding</i>	2.	(#3): "P1 regel 29"	(#3): "oppervlaktewater"	(#3): "Er zijn heel grote delen van NL die niets te maken hebben met oppervlaktewater. Maak nu eindelijk eens een knip in grenzend aan oppervlaktewater versus niet grenzend aan oppervlaktewater. Problemen langs waterlopen moeten niet automatisch vertaald worden naar al die gebieden zonder waterlopen. Maatwerk dus!"	De maatregel is bedoeld om <i>alle</i> milieucompartmenten te beschermen (naast opp. water ook grondwater, bodem, water, enz.). Om redenen toegelicht in bijlage 2 van de consultatieversie is oppervlaktewater gekozen.
<i>inleiding</i>	3.	(#4): "p.1, reg 8"	(#4): "Het Ctgb laat een middel toe, mits het werkzaam (effectief) is in normale omstandigheden. Dat is een basisvoorwaarde voor toelating. Als een middel vaker wordt toegepast dan het gebruiksvoorschrift toestaat, suggereert dat onvoldoende werkzaamheid. Is de oorzaak van het probleem dat het Ctgb de toelating eigenlijk had moeten weigeren, omdat de aanvrager voor deze middelen de werkzaamheid onvoldoende heeft aangetoond? Of is het Ctgb uitgegaan van een onjuiste 'normale agrarische praktijk'?"	(#4): "Graag de oorzaak van het probleem toelichten. Een toelichting kan de indruk voorkomen dat het Ctgb 'fouten' maakt in zijn beoordeling."	Antw.: De praktijk van stapelen is niet louter een gevolg van mogelijk onvoldoende werkzaamheid. Stapelen kan voortkomen uit het opeenvolgend telen van hetzelfde gewas of een volggewas. Soms door bijv. re-infestatie is herhaling nodig in de praktijk of wordt dit voorgeschreven via een standaard spuitschema. Dat staat niet gelijk aan niet-werkzaam (Ctgb toetst a.d.h.v. tests onder geconditioneerde condities). Probleem is overigens niet de (on)voldoende werkzaamheid, maar de milieubelasting voortkomend uit gestapeld gebruik.

<i>inleiding</i>	4.	(#5): “p.1 regel26”	(#5): “Genoemd RIVM rapport OBO wijst ook op het ontbreken van wetenschappelijk onderzoek naar effecten van cumulatieve blootstelling aan verschillende werkzame stoffen, en doet aanbevelingen om hier onderzoek naar te doen, zodat op dit moment niet gezegd kan worden dat er sprake is van onder de gezondheidkundige grenswaarden blijven.”	(#5): “Voorstel vervang regel 24-27 in de tekst als volgt: Het OBO-onderzoek wijst uit dat voor omwonenden en toepasser nader onderzoek kan uitwijzen of stapelmaatregelen en maatregelen gericht op cumulatief gebruik van verschillende opeenvolgende werkzame stoffen overwogen dienen te worden.”	Dit beleidsvoornemen betreft de aanpak van gestapeld gebruik van middelen op basis van dezelfde werkzame stof. De verbetering van het toetsingskader voor gewasbeschermingsmiddelen, waaronder de wijze waarop cumulatieve blootstelling aan verschillende stoffen kan worden meegenomen in de risicobeoordeling, wordt inmiddels in EU (oa door EFSA) opgepakt. Zodra deze ontwikkelingen leiden tot een aanpassing van het toetsingskader zal het Ctgb die implementeren.
<i>inleiding</i>	5.	(#5): “p.1. regel 10 -13”	(#5): “De definitie van stapelen is erg beperkt tot slechts telkens 1 werkzame stof. Er is inmiddels wetenschappelijke literatuur beschikbaar waarbij blijkt dat opeenvolgend gebruik op hetzelfde perceel van een aantal verschillende werkzame stoffen tot nadelige effecten op het milieu leiden. Dit wordt in het toetsingskader niet afgedekt. In de toekomst wordt van Ctgb ongetwijfeld beleid en ambitie op dit vlak verwacht, waarmee nu al in publicaties waarschuwingen kunnen worden gegeven.”	(#5): “Voorstel de definitie uit te breiden: We definiëren stapelen als volgt: a. Enkelvoudig stapelen, in een teelt op hetzelfde perceel worden meerdere gewasbeschermingsmiddelen met verschillende handelsnamen maar met dezelfde werkzame stof(fen) en dezelfde toepassingsgebieden ingezet. b. Meervoudig stapelen of cumulatief gebruik: in een teelt op hetzelfde perceel worden meerdere gewasbeschermingsmiddelen met verschillende werkzame stoffen en dezelfde of verschillende toepassingsgebieden ingezet.”	Het huidige project beperkt zich (bewust) tot stapelen met 1 GBM-stof. Cumulatie wordt geadresseerd in parallelle en toekomstige project(en).
<i>inleiding</i>	6.	(#6): “p.1 r.8”	(#6): “Gestapeld gebruik wordt in de praktijk zelfs soms geadviseerd. Dit advies is weliswaar wettelijk	(#6): “Ons commentaar bestaat grotendeels uit vragen en opmerkingen. Zonder de	Gestapeld gebruik is niet verboden, maar ongewenst omdat het niet aansluit bij de

			<i>toelaatbaar, maar gaat in tegen de geest van de regelgeving. Is dit advies daarmee conform 'goede adviespraktijk'?"</i>	<i>antwoorden daarop te kennen, is het prematuur om aanpassingsvoorstellen te doen. Vandaar dat de betreffende kolom leeg gelaten is."</i>	huidige beoordelingssystematiek waarbij tekens 1 middel op zijn eigen merites beoordeeld wordt.
<i>inleiding</i>	7.	(#6): "p.1 r.16"	(#6): "De EU-verordening uit 2011 bepaalde dat effecten van stapeling in aanmerking moeten worden genomen. Waarom is dat tot nu toe niet gebeurd?"	-	Op dit moment is er nog geen geharmoniseerd toetsingskader waarmee stapelen kan worden voorkomen. Het Ctgb zal zich inspannen om deze problematiek in EU voor te leggen.
<i>inleiding</i>	8.	(#6): "p.1 r.26"	(#6): "'Voor de werker kan nader onderzoek uitwijzen of anti-stapelmaatregelen overwogen dienen te worden.'" Wordt dat onderzoek daadwerkelijk uitgevoerd?"	-	Antw.: Het Ctgb heeft geen kennis van dergelijk onderzoek; het is niet aan ons als uitvoeringsinstantie om dergelijk onderzoek te initiëren.
<i>inleiding</i>	9.	(#6): "p.1 r.28"	(#6): "Effecten zijn in oppervlaktewater gevonden. Hoe is te bepalen dat dit komt door stapeling en niet door te veel gebruik van hetzelfde product?"	-	Te hoge doses inzetten is niet conform WG. Stapelen is in onze ogen synoniem aan te veel (vuldig) gebruik: zie definitie stapelen. Handhaven op evt. overschrijding van het maximum aantal toepassingen is een reguliere taak van de collega's van Handhaving.
<i>inleiding</i>	10.	(#7): "p 1, regel 24/26"	(#7): "Bij het OBO onderzoek zijn bij luchtmetingen slechts 43 middelen geanalyseerd; de bio monitoring van de omwonenden was gedurende slechts 2 weken; de monitoring vond plaats vanaf het moment dat een gebruiker meldt dat er gespoten wordt; de human bio-monitoring omvatte slechts 8 stoffen"	(#7): "Het zgn. OBO onderzoek wijst uit dat omwonenden aan een verschillende bestrijdingsmiddelen zijn blootgesteld, waarvan de chronische werking op de gezondheid en op het ongeboren kind niet bekend is. Nader onderzoek naar de effecten van deze blootstelling zijn gewenst."	De verbetering van het toetsingskader voor gewasbeschermingsmiddelen, waaronder de wijze waarop cumulatieve blootstelling aan verschillende stoffen kan worden meegenomen in de risicobeoordeling, wordt inmiddels in EU (oa door EFSA) opgepakt. Zodra deze ontwikkelingen leiden tot een

					aanpassing van het toetsingskader zal het Ctgb die implementeren. De Commissie is door Nederland opgeroepen om studies gericht op de vroege ontwikkeling van neurotx effecten een standaard onderdeel te laten zijn van de risicobeoordeling voor gewasbeschermingsmiddelen.
<i>inleiding</i>	11.	(#8): "p.1. regel 10 en 13"	(#8): "Wordt met teelt (regel 10) en toepassingsgebied (regel 13) hetzelfde bedoeld?"	(#8): "Indien hetzelfde bedoeld wordt: regel 10 wijzigen in: in een teelt (of toepassingsgebied)"	Antw.: ja.
<i>inleiding</i>	12.	(#8): "P 1, regel 10"	(#8): "Hetzelfde perceel, geldt stapelen ook voor hetzelfde deel van een perceel. Bij bijvoorbeeld pleksgewijze toepassing?"	-	Antw.: ja, dat geldt in principe ook voor pleksgewijs: de maximale toelaatbare hoeveelheid werkzame stof per hectare is namelijk onafhankelijk van de wijze van toepassing.
<i>inleiding</i>	13.	(#8): "p.1 regel 10"	(#8): "De definitie roept vragen op. Beperkt de maatregel tegen stapeling zich tot 1 teelt of alle teelten die binnen een bepaalde tijd op hetzelfde perceel staan? Onder het kopje 'Artikel 44 herbeoordeling...' wordt aangegeven dat stapeling betrekking heeft op het gebruik op hetzelfde perceel binnen een jaar. Zie ook opmerking onder nr. 12"	(#8): "Voorstel verduidelijken definitie"	Alle teelten.
<i>inleiding</i>	14.	(#8): "P 1, regel 24"	(#8): "Wordt met werker hetzelfde bedoeld als toepasser?"	(#8): "Voorstel 1 benaming kiezen"	Antw.: nee, dit zijn de officiële termen voor verschillende gebruikers, waar ook een verschillende risicobeoordeling voor wordt uitgevoerd. De toepasser is degene die het middel gebruikt, de werker is

					diegene die zich vervolgens ophoudt in het behandelde gewas (bijv. tomaten plukt).
<i>inleiding</i>	15.	(#8): "P1, regel 32"	(#8): "Als een middel niet voldoet aan de toelatingseisen, dan vervalt een middel toch? Wordt hier bedoeld als een middel normoverschrijdingen geeft?"	-	Antw.: meerjarige normoverschrijdingen kunnen 1 reden zijn waarop het Ctgb besluit dat een middel niet langer voldoet aan de toelatingsvoorwaarden, waardoor de toelating hierop aangepast dient te worden. Dan kan zijn dat de toelating vervalt (c.q. ingetrokken wordt) maar in andere gevallen is extra onderzoek, inperking van gebruik en/of strengere randvoorwaarden voldoende om opnieuw te voldoen aan alle toelatingsvoorwaarden. Intrekken of wijzigen van een toelating is de bevoegdheid van de toelatingsautoriteit, die dan moet aantonen dat niet langer aan de toelatingsvoorwaarden wordt voldaan. De toelatinghouder heeft in die procedure het recht om aanpassingen voor te stellen zodat weer aan de toelatingsvoorwaarden wordt voldaan.
<i>inleiding</i>	16.	(#9): "p 1, regel 5"	(#9): "Frequentie en interval: stapelen wordt ook gebruikt om het interval te verkorten. BV twee producten bv 2 l/ha, interval 7 dagen en een frequentie van 8 keer mogen worden toegepast in een	(#9): "frequentie en interval"	Overgenomen

			<i>tijdbestek van 5 weken toepassen ipv 7 weken."</i>		
<i>inleiding</i>	17.	(#9): "p. 1, regel 7"	(#9): "Naast een kopietoelating worden ook paralleltoelatingen, andere formuleringen of concurrerende middelen gebruikt"	(#9): "In plaats van kopietoelatingen: "andere middelen met dezelfde actieve stof voor dezelfde toepassing"	Overgenomen
<i>inleiding</i>	18.	(#9): "p.1 regels 10 t/m 13"	<i>Deze definitie dekt de lading niet: twee producten die bv 2 l/ha, interval 7 dagen en een frequentie van 8 keer mogen worden toegepast volgens het WG: als deze twee producten elke 4 keer worden toegepast, na elkaar conform het WG zou dit wel stapelen zijn maar niet moeten leiden tot overschrijdingen van de normen."</i>	(#9): "waarbij voor het gezamenlijk gebruik niet conform minimaal 1 WG wordt toegepast."	Uitzondering overgenomen als voetnoot bij de definitie
<i>inleiding</i>	19.	(#9): "p. 1, regel 28"	(#9): "Zijn er daadwerkelijk effecten gevonden of zijn er overschrijdingen van criteria vast gesteld?"	(#9): "Overschrijdingen van milieucriteria vastgesteld ipv effecten waargenomen."	Overgenomen
<i>inleiding</i>	20.	(#10): "P1, r3-8"	(#10): "Indertijd heeft Ctgb deze vorm van parallel-middelen zelf altijd na een zorgvuldig beoordelingsproces toegelaten. Daarbij wordt opgemerkt dat het soms zelfs geadviseerd wordt. Dit zien wij overigens ook terug in de reacties van de NVWA bij landbouwkundige onderbouwingen of een knelpunten al dan niet erkend wordt."	(#10): "Ctgb zoekt in de sector naar een oplossing voor een 'probleem' dat bij de toelating van middelen niet als zodanig beschouwd wordt. Wat is de reden dat er een verbod moet komen tegen stapelen?"	Antw.: de redenen hiervoor worden toegelicht in de notitie. De maatregel tegen stapelen leidt niet tot een verbod op middelen. Maar het gebruik van het stapelen is - hoewel niet verboden - ongewenst omdat het niet beoordeeld is en kan leiden tot overschrijdingen van normen.
<i>inleiding</i>	21.	(#10): "P1, r23-29"	(#10): "Uit de analyse blijkt dat mogelijke gezondheidsrisico's door stapelen voor consumenten en de toepasser meegenomen worden in de risicobeoordeling van de middelen. Dit is een belangrijke	(#10): "Een goede onderbouwing voor het tegengaan van stapelen – en daarmee voor het huidige voorstel – ontbreekt. De argumentatie richt zich op waterkwaliteit; hiervoor bestaat	Antw.: de toelatingsnormen voor oppervlaktewater zijn gebaseerd op eindpunten die tot stand zijn gekomen middels studies op de relevante beschermdoelen en dekken daarmee een werkelijk

			<p><i>conclusie. Effecten voor milieu zijn niet afgedekt en er zijn mogelijke effecten in de praktijk gevonden middels overschrijdingen in het oppervlakte water. Er ligt geen sluitend bewijs dat dit door stapeling komt. Er wordt gesteld dat stapeling mogelijk tot milieurisico's leidt, hetgeen in de uitwerking vertaald is naar normoverschrijdingen. Vraag is waar die normen op gebaseerd zijn en of die normen representatief zijn voor werkelijke milieurisico's."</i></p>	<p><i>ander instrumentarium (zie andere opmerkingen)."</i></p>	<p>milieurisico af. Overschrijdingen van de normen kunnen zodoende tot gezondheidseffecten voor te beschermen organismen leiden. Er is een zorgvuldige afweging gemaakt of de geconstateerde overschrijdingen van de normen van de 4 geïdentificeerde stoffen zouden kunnen voortkomen uit 'stapelen'. Hoewel een causaal verband niet aantoonbaar is, is naar onze mening het verband tussen de overschrijdingen en het 'stapelen' voor deze 4 stoffen aannemelijk gemaakt.</p>
inleiding	22.	(#10): "P1, r10-13"	<p><i>(#10): "Definitie is niet eenduidig; er zijn veel middelen met dezelfde actieve stof maar vaak in combinatie met andere actieve stoffen of in andere doseringen (bijv. tebuconazool). Tellen die ook mee voor stapeling of gaat het om exact dezelfde stoffen met verschillende productnamen?"</i></p>	<p><i>(#10): "'...met een andere handelsnaam en exact dezelfde werkzame stof(fen) en samenstelling en gebruiksvoorschrift"."</i></p>	<p>Antw.: als 2 middelen dezelfde 'stapelgevoelige' werkzame stof bevatten, krijgen beide in principe dezelfde restrictie. De samenstelling van de middelen hoeft dus niet identiek te zijn.</p>
inleiding	23.	(#10): "P1, r 5"	<p><i>Hier wordt gesproken over aantal toepassingen per jaar. Sommige middelen hebben pleksgewijze toepassing op het etiket. Dit gaat om pleksgewijze toepassing met bijvoorbeeld 10% van de dosering tov volvelds. Wanneer deze WS nogmaals pleksgewijs toegepast zou worden is dit nagenoeg altijd op andere plekken en komt de dosering nog niet veel hoger dan 20% van de toegelaten dosering."</i></p>	<p><i>(#10): "Aanpak van stapelen van gewasbescherming mag de mogelijkheid tot pleksgewijze toepassing niet onder druk zetten of indirect ontmoedigen."</i></p>	<p>Antw.: De maximale toelaatbare concentratie werkzame stof per hectare is onafhankelijk van wijze van toepassing. Overigens dient de precieze wijze waarop de maatregel geëffectueerd wordt nog verder uitgewerkt te worden. Daarbij zal ook aandacht zijn voor de pleksgewijze toepassing.</p>

<i>inleiding</i>	24.	(#10): "p 1, r5-6, r 10"	(#10): "Er wordt gesproken over aantal toepassingen per jaar of teeltcyclus, en in regel 6 over aantal toepassingen per teelt. Sinds de heretikettering hebben de meeste etiketten 'aantal toepassingen per 12 maanden'. Als er dan bijvoorbeeld 3 teelten achter elkaar, binnen 12 maanden, zijn, zit men al heel snel aan het maximum aantal toepassingen. Etiketten houden dus onvoldoende rekening met de situatie van meerdere teelten op hetzelfde perceel per 12 maanden. Vervolgens wordt in regel 10 gesproken over 'een teelt op hetzelfde perceel'. Betekent dit dat elke teelt weer opnieuw geteld gaat worden? Dat zou wel gewenst zijn voor meerdere teelten op hetzelfde perceel."	(#10): "Voorstel etiketten aan te passen naar aantal toepassingen per teeltcyclus en bij meerjarige gewassen per 12 maanden."	De stapelrestrictie geldt voor alle middelen op basis van de geïdentificeerde stoffen en houdt in een maximale hoeveelheid ws per ha per jaar. Daarmee is deze restrictie onafhankelijk van de teelt of van het aantal toepassingen.
<i>inleiding</i>	25.	(#12): "p.1 r.7"	(#12): " 'kopietoelating': wat wordt hier mee bedoeld i.r.t. elders in tekst genoemde 'middelen o.b.v. dezelfde werkzame stof'? Gaat het uitsluitend om middelen die via een afgeleide of parallel toelating op de markt zijn of ook toelatingen van middelen met dezelfde werkzame stof in een andere formulering (bijv. WP, SC etc.) of i.c.m. met andere zelfde werkzame stoffen in andere toegelaten middelen?"	(#12): "Graag goede heldere definitie opstellen van wat bedoeld wordt i.r.t. stapelen met 'kopietoelating' en 'middelen o.b.v. dezelfde werkzame stof'. Stapelen zou alleen moeten gelden bij afgeleide en parallel toelatingen o.b.v. één specifieke hoofdtoelating."	Verduidelijkt in de tekst
<i>inleiding</i>	26.	(#12): "p.1 r.12"	(#12): " 'dezelfde werkzame stof(fen)': vallen verschillende stammen van hetzelfde micro-	(#12): "Opnemen in definitie hoe dit door het Ctgb gezien wordt. Wij gaan er vanuit dat iedere specifieke	Overgenomen

			<i>organisme ook hieronder of wordt dat gezien als andere werkzame stoffen?"</i>	<i>stam van een micro-organisme gezien wordt als aparte 'werkzame stof'."</i>	
<i>inleiding</i>	27.	(#12): "p1. r.20"	(#12): "m.b.t. huidige risicobeoordeling: er wordt geen onderscheid gemaakt naar stoffen met laag risico-aanduiding"	(#12): "Stoffen die geclassificeerd zijn als 'laag risico middel' buiten deze maatregel houden."	Gewenste uitzondering voor laag-risico middelen heeft geen wettelijke grondslag.
<i>inleiding</i>	28.	(#15): "p.1, r. 28"	(#15): "Gesteld wordt dat er effecten zijn gevonden in de praktijk. In welke mate kan er iets gezegd worden of deze effecten te wijten zijn aan stapelen?"	-	Antw.: Ctgb acht het verband voldoende aannemelijk om reden toegelicht in o.a. hoofdstuk 3 van de notitie. Er is daarbij een zorgvuldige afweging gemaakt of de geconstateerde overschrijdingen van de normen van de 4 geïdentificeerde stoffen zouden kunnen voortkomen uit 'stapelen'. Hoewel een causaal verband niet aantoonbaar is, is naar onze mening het verband tussen de overschrijdingen en het 'stapelen' voor deze 4 stoffen aannemelijk gemaakt.
<i>inleiding</i>	29.	(#17): "R10"	(#17): "Stapelning wordt gedefinieerd rondom toepassing op perceel. Zou dat 'gebruikperceel' moeten zijn?"		Met perceel wordt bedoeld het oppervlakte, beteeld met 1 gewas. Tenzij strokenteelt. Hoewel u mogelijk een punt heeft, lijkt ons het gebruikte woord gangbaarder dan de suggestie. Dus om geen verwarring te introduceren nemen we het voorstel niet over.
<i>inleiding</i>	30.	(#17): "R22-26. Idem tabel 1"	(#17): "Er staat: "Uit analyse blijkt dat mogelijke gezondheidsrisico's door stapelen voor consumenten en de toepasser geadresseerd worden in de risicobeoordeling. Het zgn.	(#17): ""Uit analyse blijkt dat mogelijke gezondheidsrisico's door stapelen voor consumenten, omwonenden en de toepasser	Verduidelijkt in tekst. Antwoord op vraag uit opm. 2 = ja.

			<p><i>OBO-onderzoek wijst uit dat voor omwonenden de gemeten blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen in de praktijk onder de gezondheidskundige grenswaarden blijft. ...” Pas in bijlage 1 blijkt dat bedoeld wordt dat stapeling voor omwonenden (niet zijnde consument of toepasser) niet gedekt is, maar dat OBO leert dat... . Dat kan iets uitgebreider genoemd worden hier. Maar: drie opmerkingen daarbij: 1. Ik meen dat OPEX wel degelijk stapeling afdekt. Met name het aspect dat een totale daily dose wordt afgezet tegen de chronische NOAEL – wat een levenslange dagelijkse blootstelling vanwege dagelijkse bespuiting impliceert (Hoeveel stapeling dacht je te bereiken?). 2. Of die dagelijkse blootstelling accuraat ingeschat is, is vers twee. Het OBO was niet bedoeld als check daarop. Maar een uitstap die kant op (kloppen de modellen wel?) is niet nodig voor dit document, toch? 3. Uit bijlage 1 blijkt niet zozeer dat de risicobeoordeling stapeling adresseert, maar in voorkomende gevallen wel afdekt.”</i></p>	<p><i>afgedekt worden in de risicobeoordeling. ...”</i></p>	
<p><i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i></p>	31.	(#3): “P2 regel 78/79”	(#3): “Restrictie op etiket”	(#3): “In verlengde van eerder genoemd punt: “[Stof x] mag langs waterlopen slechts [specificeer 78 frequentie per jaar/teelt] worden	De verzochte aanpassing wordt niet overgenomen. De maatregel is bedoeld om alle milieucompartimenten te

				<i>toegepast, waarbij de totale dosering niet meer dan [x] kg actieve 79 stof per hectare mag worden toegepast.”</i>	beschermen (naast opp. water ook grondwater, bodem, water, enz.). Om redenen toegelicht in bijlage 2 van de consultatieversie is oppervlaktewater gekozen.
<i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i>	32.	(#5): “p.1 regel 33”	(#5): “Bij uitbreiding van de definitie zoals eerder voorgesteld moet gestapeld gebruik beschreven worden als “enkelvoudig stapelen””	(#5): “Voorstel toevoegen:tegen gestapeld gebruik, in de zin van enkelvoudig stapelen,....toevoegen die op.....”	Het huidige project beperkt zich tot stapelen met 1 GBM-stof. Cumulatie wordt geadresseerd in parallele en toekomstige project(en).
<i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i>	33.	(#5): “p. 1 regel 39 p. 2 regel 42”	(#5): “Het uitsluitend verkennen of er een generieke methode tegen stapelen conform de definitie in uw document kan worden ontwikkeld, getuigt van weinig ambitie. Van uw instantie mag verwacht worden dat er proactief beleid ontwikkeld wordt om hiermee de transitie naar circulaire landbouw in 2030 (Visie minister LNV Schouten) en circulaire economie 2050 zoals geadviseerd door de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli 2020) Greep op gevaarlijke stoffen, wordt ondersteund. Zo ook in EU verband, denk aan de Green Deal.”	(#5): “Voorstel: geef in de tekst aan dat in de nabije toekomst ook stappen gezet zullen worden op het vlak van meervoudig stapelen en cumulatief gebruik.”	Cumulatie wordt geadresseerd in parallele en toekomstige project(en).
<i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i>	34.	(#7): “p 1, regel 31”	(#7): “Jaarlijks wordt in de bestrijdingsmiddelen atlas een top-10 lijst van probleem stoffen gepresenteerd, Hierop heeft het Ctgb tot nu toe niet gereageerd, hoewel de EC 1107/2009, art.1.4 aangeeft: In het bijzonder worden de lidstaten er niet van weerhouden het voorzorgsbeginsel toe te passen wanneer er wetenschappelijk gezien	(#7): “Na een vertraging van bijna 10 jaren wil het Ctgb een eerste stap zetten om aan de EU regulering en het voorzorgsprincipe betreffende de milieu risico’s uitgaande van probleemstoffen in het oppervlaktewater te voldoen.”	Ctgb controleert in elke beoordeling van elk middel of er voor die stof normoverschrijdingen zijn op basis van meetgegevens in het oppervlaktewater. Hiervoor wordt dus niet alleen naar de top-10 lijst gekeken. De meetgegevens van alle stoffen worden meegenomen volgens de

			<i>onzekerheid bestaat over de risico's voor de gezondheid van mensen en dieren of voor het milieu van de op hun grondgebied toe te laten gewasbeschermingsmiddelen."</i>		uitleg in de Evaluation Manual, NL deel, H6 onderdeel oppervlaktewater: https://english.ctgb.nl/plant-protection/documents/assessment-framework-ppp/2019/03/01/6.-fate-behaviour-in-water-nl-part-em2.4 , bladzijde 12-14 (2.3.4.2 ecotoxicological quality). Sinds 2005 wordt hiervoor de bestrijdingsmiddelenatlas geraadpleegd. Hoe en welke data hiervoor uit de bestrijdingsmiddelenatlas worden meegenomen, staat beschreven in het beoordelingstemplate: https://english.ctgb.nl/documents/assessment-framework-ppp/2017/03/09/national-addendum-environmental-fate , Sectie 8.7.3.2, bladzijde 13. NB Het adresseren van overschrijdingen van de KRW waterkwaliteitsnormen valt buiten de taak van Ctgb en wordt via het ministerie van I&W beoordeeld.
<i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i>	35.	(#7): "p 1, regel 39/40"	(#7): "In stap 2 wordt de generieke methode tegen stapel effecten onderzocht. Om negatieve milieueffecten tegen te gaan zal verder gekeken moeten worden dan naar stapeling van middelen"	(#7): "In stap 2. worden voor alle middelen waarvan de milieunormen voor het oppervlaktewater regelmatig overschrijden alternatieven ontwikkeld"	Niet aan de beoordelingsinstantie Ctgb om alternatieven te ontwikkelen.

Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan	36.	(#9): "p.1, regel 32"	(#9): "als blijkt dat het specifieke middel niet langer voldoet aan de toelatingseisen" klopt niet. Het gaat om het gevolg van stapelen, niet om een enkel specifiek middel. Bovendien wordt in de rest van het stuk gesproken over het overschrijden van normen en niet van toelatingseisen."	(#9): "als blijkt dat stapeling mogelijk leidt tot het overschrijden van de toelatingnormen."	Verduidelijkt
Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan	37.	(#9): "p.1, regel 33"	(#9): "Het Ctgb wil de handelingsoptie hebben om stapelen te voorkomen, kan dit ook op aanvraag van de toelatinghouder? Dit zou de toelatinghouder de mogelijkheid bieden op via de stapelzin product stewardship handhaafbaar te maken om problemen met overschrijdingen van het oppervlaktewater te voorkomen en te voorkomen dat er in de toekomst een ERP worden geschreven."	(#9): "Ctgb en/of toelatinghouder"	Antw.: Het Ctgb is bezig om haar beleid ten aanzien van product stewardshipzinnen te herzien met als uitgangspunt alleen die risicomitigerende maatregelen op het WG op te nemen, die voortkomen uit de risicobeoordeling. Afhankelijk van het finale voorstel na de consultatieronde zullen we bezien of en hoe product stewardshipzinnen, waaronder 'stapelzinnen' onderdeel uit kunnen blijven maken van het WG.
Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan	38.	(#9): "p. 1, regel 33/34"	(#9): "Klopt de aanname dat het adresseren van stapeling op natuurlijke momenten onderdeel is van stap 2? Er is op dit moment al een label waarop een stapelzin is opgenomen. Op basis van welk beleid is dit gedaan?"	(#9): "Het beleid om stapeling te adresseren op natuurlijke momenten moet uitgewerkt en geconsulteerd worden."	Antw.: Voor de 4 geïdentificeerde stoffen wordt niet gewacht op een natuurlijk moment. Hoe dat zal zijn voor stoffen die in de toekomst zo'n restrictiezin moeten krijgen is nu nog moeilijk te zeggen. Labels met een restrictiezin: dat kan het geval zijn wanneer dat bijv. dwingend is voorgeschreven in het goedkeuringsbesluit van de werkzame stof (vaak ter

					bescherming van het grondwater), of een gevolg is van de beoordeling van een andere lidstaat waarbij de toelating wederzijds werd erkend.
<i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i>	39.	(#10): “p 1, r31-36, en par. 3 over art. 44”	(#10): ““De eerste stap is het stapelen inperken als blijkt dat het specifieke middel niet langer voldoet aan de toelatingseisen.” En volgende regels: dit versneld doen, in het bijzonder voor oppervlaktewater. ”	(#10): “Met dit voorgenomen beleid wordt buiten een zogenaamd natuurlijk moment een mogelijkheid gemaakt om het etiket aan te passen om gestapeld gebruik tegen te gaan. Dit is ongewenst. De reden die opgevoerd wordt is dat normoverschrijdingen in het oppervlaktewater gevonden worden. Hiervoor is een ander bestaand instrument: de Emissie Reductie Plannen (ERP’s). Deze worden opgesteld als er structureel normoverschrijdingen zijn. Op basis van de ERP’s worden toelatingen aangepast om de overschrijdingen te voorkomen. Als uit een ERP blijkt dat gestapeld gebruik een van de redenen is van de normoverschrijdingen dan is het nu al mogelijk om een stapelingsverbod aan het WG toe te voegen. ”	Op dit moment heeft van de 4 ‘stapelgevoelige’ stoffen alleen esfenvaleraat een ERP. In dit ERP staan geen aanbevelingen wat betreft het tegengaan van gestapeld gebruik. Het anti-stapelbeleid kan complementair werken aan de acties uit het ERP.
<i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i>	40.	(#10): “p2, r38-42”	(#10): “Stap 2 nationaal, stap 3 Europees; eventueel paralel. De summiere beschrijving van fase 2 en 3 geven geen inzicht in welke strategie inzet het Ctgb voorziet voor Europees geharmoniseerde aanpak van stapeling. Een	(#10): “Omkeren: prioriteit geven aan ontwikkeling Europees geharmoniseerd beleid, dan nationaal implementeren (zie opmerking onder ‘algemeen commentaar’). Wij vragen het Ctgb de Europese route nader vorm te geven en daarbij ook aan te geven	Nederland blijft zich inspannen voor een geharmoniseerde oplossing voor dit probleem in Europa. Echter gezien de meerjaarlijkse normoverschrijdingen van de 4 geïdentificeerde stoffen vindt het Ctgb het nodig om nationale

			<i>overtuigende visie hierop ontbreekt.</i> ”	<i>wat de NL inzet en beoogd tijdpad zal zijn.”</i>	maatregelen in te zetten en niet te wachten tot de Europese discussie hierover afgerond is.
<i>Gestapeld gebruik in drie stappen tegengaan</i>	41.	(#15): “p.1, r.39”	(#15): “Hoe gaan andere lidstaten om met stapelen van middelen? Een geharmoniseerde aanpak heeft onze voorkeur.”	-	Antw.: een geharmoniseerde aanpak ontbreekt op dit moment. Vandaar de specifieke, nationale maatregel i.v.m. geconstateerde meerjarige overschrijdingen (stap 1) en de voorgenomen generieke (binnen Nederland) en Europese vervolgstappen (2+3).
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	42.	(#5): “p. 2 regel 76”	(#5): “U vermeldt in regel 76 dat er geen noodzaak is extra data te gebruiken bij het vaststellen van de maximale milieubelasting indien de reguliere risicobeoordelingsmethodiek wordt ingezet. Wij dringen er sterk op aan wel extra wetenschappelijke data in te zetten. Immers uit veel wetenschappelijke data blijkt er bij het gebruik van GBM sprake te zijn van mengseltoxiciteit voor niet-doelorganismen en daarmee overschrijden van de maximale milieubelasting. Geadviseerd wordt om de reguliere toelatingsbeoordeling hierop aan te passen. Ook al valt dit wellicht niet onder stap 1, dan nog zou beleidsontwikkeling op dit vlak van het Ctgb verwacht mogen worden. In regel 76 geeft u aan dat de toelatinghouder wel extra data kan inzetten, hetgeen u dan ook zou kunnen doen.”	(#5): “Voorstel: maak in ieder geval een begin met beleidsontwikkeling waarbij nieuwe wetenschappelijke data betreffende milieurisico’s worden meegenomen.”	Ctgb beschikt reeds over voldoende data uit de reguliere risicobeoordeling voor de vaststelling van de maximale hoeveelheid werkzame stof in relatie tot de milieurisico’s. De verbetering van het toetsingskader voor gewasbeschermingsmiddelen, waaronder de wijze waarop cumulatieve blootstelling aan verschillende stoffen kan worden meegenomen in de risicobeoordeling, wordt inmiddels in EU (oa door EFSA) opgepakt. Zodra deze ontwikkelingen leiden tot een aanpassing van het toetsingskader zal het Ctgb die implementeren.

Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	43.	(#6): "p.2 r.64"	(#6): "Als het niet aannemelijk is dat een toepasser stapelt, hoe kan dan de stelselmatige overschrijding van de normen in het oppervlaktewater worden verklaard? En welke maatregelen worden getroffen om deze stelselmatige overschrijdingen op korte termijn aan te pakken?"	-	Antw.: meerdere oorzaken zijn mogelijk, waaronder illegaal gebruik. Hiertegen worden de reguliere instrumenten ingezet zoals handhaving. Dit valt buiten het mandaat van het Ctgb.
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	44.	(#6): "p.2 r.64"	(#6): "Normoverschrijdingen kunnen ook veroorzaakt worden omdat het Ctgb emissieroutes zoals uitspoeling via drainage en/of afspoeling niet meeneemt in de beoordeling."	-	In de Nederland-specifieke fate modellen wordt tot nu toe inderdaad geen rekening gehouden met drainage en afspoeling. Ctgb werkt samen met LNV aan een oplossing. Het is niet bekend wat de impact hiervan zou kunnen zijn op de blootstelling van het oppervlaktewater.
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	45.	(#6): "p.2 r.78"	(#6): "Werkzame stoffen zitten niet altijd in dezelfde concentraties in een product. Hoe wordt de toepasser in de gelegenheid gesteld het totale gebruik te berekenen?"	-	Antw.: de feitelijke concentratie van een werkzame stof behoort vermeld te zijn op het etiket, evenals de dosis per hectare. Met concentratie en dosis per middel kan de gebruiker zijn totale belasting uitrekenen en erop toezien dat hij de maximale hoeveelheid van een stapelgevoelige werkzame stof, die expliciet is opgenomen in de anti-stapelmaatregel, niet overschrijdt.
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	46.	(#7): "p. 2. regel 59-61"	(#7): "Ondanks de jaarlijkse monitoring resultaten in de bestrijdingsmiddelen atlas, de teruggang van zowel de terrestrisch als aquatische biodiversiteit, is het	(#7): "Het Ctgb heeft bij de toelatingseisen van werkzame stoffen het voorzorgprincipe onvoldoende gehandhaafd en onvoldoende waargenomen dat in	Het voorzorgprincipe betekent dat gewasbeschermingsmiddelen alleen op de (EU-)markt mogen komen als de werkzame stof is goedgekeurd en de middelen

			<i>merkwaardig, het Ctgb pas na een aanwijzing van de WUR beseft dat voor bepaalde middelen de toelatingseisen niet meer voldoen.”</i>	<i>Nederland in vele agrarische gebieden een hoge grondwaterspiegel, een permeabele bodem met vele watergangen voorkomen. Daarom wil het Ctgb In de toekomst stoffen die wateroplosbaar zijn, persistent en mobiel zijn, in Nederland niet meer als gewas bestrijdingsmiddel toelaten.”</i>	volgens het geharmoniseerde kader zijn beoordeeld en veilig bevonden. Gewasbeschermingsmiddelen toegepast volgens voorschrift zijn veilig voor mens, dier en milieu. Er kunnen restanten van stoffen worden aangetroffen in het milieu, of dat risico's met zich meebrengt is afhankelijk van de betreffende concentraties.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	47.	<i>(#7): “p2. regel 66-68”</i>	<i>(#7): “4 stoffen van de vele andere die de normen regelmatig overschrijden is te weinig”</i>	<i>(#7): “Uit dezelfde bijlage kan opgemaakt worden dat uiteindelijk vier werkzame stoffen voor de startfase zijn geselecteerd, die zullen echter binnen 2 jaren worden aangevuld met alle andere stoffen die regelmatig de normen voor oppervlaktewater overschrijden”</i>	Met dit project worden de 'stapelgevoelige' stoffen uit het lijstje aangepakt, omdat de verwachting is dat via de aanpak van het stapelen de overschrijdingen van deze stoffen in het oppervlaktewater kunnen worden teruggedrongen. Voor de overige stoffen is dat niet het geval.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	48.	<i>(#7): “p 2, regel 68-86”</i>	<i>(#7): “Nederlandse wetenschappers hebben op basis van rekenmodellen, op vernieuwde technieken voor drift reductie, instrumenten als de milieumeetlat en vele goed bedoelde programma´s vele pogingen gedaan om normoverschrijdingen in te dammen”</i>	<i>(#7): “Om stapeling effecten te voorkomen zal het Ctgb in de toekomst slechts één product met één of twee actieve stoffen per teelt een toelating verlenen. Hierdoor wordt de stapeling automatisch beperkt. Het Ctgb en NVWA zullen de regulering 1107/2009, 44. strikt handhaven: Om het niveau van bescherming van de gezondheid van mens en dier en van het milieu te verhogen door de traceerbaarheid van mogelijke blootstellingen te verzekeren, de doeltreffendheid van het toezicht en de controle te</i>	Juridische basis voor het beperken van alle gebruik in een teelt tot 1 of 2 werkzame stoffen ontbreekt. Deze beperking is evenmin raadzaam uit een oogpunt van het tegengaan van resistentieontwikkeling: hoe minder verschillende werkingsmechanismen, hoe groter de selectiedruk en dus de kans op resistentieontwikkeling.

				<p><i>verbeteren en de kosten van de bewaking van de waterkwaliteit te beperken, moeten voorschriften inzake het bijhouden van registers en informatie over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen worden vastgesteld. Het NVWA zal toezicht op de naleving van deze voorschriften houden en de resultaten jaarlijks openbaar maken”</i></p>	
<p><i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i></p>	49.	<p><i>(#7): “pg 3, regel 99-109”</i></p>	<p><i>(#7): “de lijst met de top-10 van de bestrijdingsmiddelen atlas fluctueert van jaar tot jaar. Mogelijk dat met de geplande aanpak het stapeling effect van de 3 geselecteerde stoffen verminderd wordt, maar het zal geen effect hebben op alle andere middelen die de norm regelmatig overschrijden. Met deze aanpak en een evaluatie na 3 jaren wordt het probleem niet aangepakt , maar zachtzinnig vooruit geschoven”</i></p>		<p>Deze opvatting wordt niet gedeeld. In het beleid is opgenomen dat het Ctgb elk jaar controleert of de lijst met probleemstoffen is uitgebreid (zie ‘Jaarlijks onderhoud’). Daarnaast wordt de maatregel geëvalueerd (zie ‘Evaluatie van de maatregel’).</p>
<p><i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i></p>	50.	<p><i>(#8): “p.2 regel 78”</i></p>	<p><i>(#8): “De restrictie waarbij de beperking (stapeling) zich beperkt tot de teelt is verwarrend. In de toelichting daaronder staat dat het gaat om oppervlakte- en tijdseenheid: “Zodoende wordt, ongeacht de toepassing of de teelt, het gebruik van dit middel en alle andere op basis van dezelfde werkzame stof beperkt per oppervlakte- en tijdseenheid waardoor gestapeld gebruik niet</i></p>	<p><i>(#8): “Aanpassen restrictiezin zodat duidelijk wordt dat de maatregel tegen stapeling op het perceel betrekking heeft. Ingeval er meerdere teelten per jaar mogelijk zijn, moet de teler dus rekening houden met het gebruik in de voorgaande teelt(en) op hetzelfde perceel.”</i></p>	<p>In de restrictiezin staat nadrukkelijk “per hectare”. Dus de teler moet inderdaad alles optellen i.g.v meerdere teelten per perceel per jaar en dus rekening houden met opeenvolgende teeltcycli en/of de teelt van volggewassen.</p>

			<i>meer kan leiden tot normoverschrijdingen.” Dit zou betekenen dat ongeacht de teelt en ongeacht of er meerdere teelten per jaar mogelijk zijn, de beperking inhoudt dat er een max. aantal kg actieve stof per perceel per jaar toegepast mag worden.”</i>		
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	51.	<i>(#8): “p.2 regel 78”</i>	<i>(#8): “Heeft de restrictie betrekking op een kalenderjaar of een voortschrijdend jaar?”</i>	-	Antw.: De restrictie geldt per jaar.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	52.	<i>(#9): “p. 2, regel 44-50”</i>	<i>(#9): “Dit lijkt een inleiding, maar kan ook zo geïnterpreteerd worden dat er voor de natuurlijke momenten al beleid bestaat. Hiervoor is echter nooit beleid gecommuniceerd. ”</i>	<i>(#9): “Het beleid om stapelen op natuurlijke momenten te adresseren moet worden uitgewerkt en geconsulteerd. ”</i>	Dit beleid is nog niet gereed en betreft mogelijke nieuwe stoffen die t.z.t aan het lijstje moeten worden toegevoegd. Uitwerking hiervan is voorzien in stap 2 en 3 van dit project.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	53.	<i>(#9): “p. 2, regel 53-53”</i>	<i>(#9): “Elk individueel middel voldoet nog wel degelijk aan de toelatingsvoorwaarden. Het inperken van stapelen kan niet gebaseerd zijn op het niet meer voldoen aan de toelatingsnormen van één middel. Het moet bekeken worden vanuit het daadwerkelijke feit dat er gestapeld wordt. ”</i>	<i>(#9): “Ipv ‘een bestaande toelating opnieuw te bekijken als er sterke aanwijzingen zijn dat het middel’: alle bestaande toelatingen opnieuw te bekijken als er sterke aanwijzingen zijn dat de gestapelde actieve stof voor de betreffende toepassing”</i>	Constatering is juist. Binnen de context van artikel 44 kan worden ingegrepen op de toelating van één individueel middel. Bij het opleggen van de maatregel waarbij de werkzame stof wordt gemaximeerd worden alle toelatingen gebaseerd op die werkzame stof op dezelfde wijze en zo mogelijk gelijktijdig aangepast, dus inclusief afgeleide of parallelle toelatingen.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	54.	<i>(#9): “p. 2, 59-60”</i>	<i>(#9): “Er is hiervoor nog geen WUR rapport aangehaald. Bovendien gaat het in de voetnoot genoemde WUR rapport over tank-mixen en niet over stapelen. ”</i>	-	Verduidelijkt

Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	55.	(#9): "p.2 Regel 62-63"	(#9): "Grote normoverschrijdingen: groot in aantal en/of mate van overschrijding?"	(#9): "groot in aantal en in de mate van overschrijding"	Overgenomen
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	56.	(#9): "p. 2, regel 63-64"	(#9): "In dit kader zou alleen gekeken moeten worden naar overschrijdingen van de toelatingsnormen (dat zijn immers de normen waarmee het Ctgb werkt). "	(#9): "Graag specificeren naar "toelatingsnormen""	Overgenomen
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	57.	(#9): "p.2 regel 68"	(#9): "4 werkzame stoffen resteren: komt er hier wel een artikel procedure? De vraag is of dat daadwerkelijk nodig is omdat bv 1 van de stoffen de 2 producten momenteel in de herregistratieprocedure bevinden. "	(#9): "Het Ctgb zal in eerste instantie met de toelatinghouders van producten met deze werkzame stoffen in overleg treden om een stapelzin op het WG te introduceren. Indien nodig heeft het Ctgb artikel 44 achter de hand om ambtelijk in te kunnen grijpen. "	Antw.: bij elke art 44-procedure treedt Ctgb standaard in overleg met de betreffende toelatinghouder(s). Op dat moment kunnen evt. alternatieve maatregelen of wijzigingen die hetzelfde (of beter) effect sorteren, voorgesteld worden. De tekst bevatte al: "Een onderdeel hiervan is het starten van een zienswijzeprocedure waarbij de toelatinghouder zijn kijk op de zaak en/of eventuele risicomitigatie mag overleggen.")
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	58.	(#9): "p.2. regel 72-73"	(#9): "Op basis van welke input zal de Ctgb beoordelaar dit doen? En welk toetsingskader wordt hier gebruikt? Toetsingskaders van betrokken toelatingen kunnen verschillen. Om willekeur te voorkomen zal er een objectieve werkwijze vastgesteld moeten worden die rekening houdt met doseringen, intervallen en timing van toepassen. Er zijn enorm veel variabelen die meegenomen	-	De strekking van deze opmerking klopt en de Ctgb experts zullen hier ook rekening mee houden. De precieze wijze waarop de maatregel zal worden uitgevoerd dient nog verder uitgewerkt te worden. Bij die uitwerking zal aandacht gegeven worden aan de opmerkingen die in dit verband in deze consultatie gemaakt werden.

			<i>moeten en kunnen worden om vast te stellen wat de maximaal toelaatbare hoeveelheid werkzame stof per jaar is."</i>		
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	59.	(#9): "p.2. regel 72-75"	(#9): "Welke eindpunten worden gebruikt? Eindpunten kunnen verschillen per dossier/toelatinghouder (bv beschikbaarheid hogere tier studies). Ook eventueel data protectie issues. "	-	De strekking van deze opmerking klopt en de Ctgb experts zullen hier ook rekening mee houden. De precieze wijze waarop de maatregel zal worden uitgevoerd dient nog verder uitgewerkt te worden. Bij die uitwerking zal aandacht gegeven worden aan de opmerkingen die in dit verband in deze consultatie gemaakt werden.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	60.	(#9): "p. 2 regel 71-76"	(#9): "Stel de gevoeligste soort is een waterplant. Bedrijf 1 heeft higher tier studies gedaan en dit is het eindpunt dat gebruikt wordt in de beoordeling. De anti-stapel restrictiezin wordt op basis van die studie opgenomen op het etiket van een concurrent. Kan dit wel vanuit het oogpunt data protectie? "	-	Antw.: Dit zijn terechte punten van aandacht, die verder uitgewerkt moeten worden bij de definitieve vaststelling van de maatregel. Natuurlijk zal hierbij rekening worden gehouden met dataprotectie.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	61.	(#9): "p.2. regel 72-76"	(#9): "Wat is het uitgangspunt indien verschillende producten verschillende DRT klassen hebben? 1 kg/ha bij DRT75 heeft een zelfde belasting als 2.5 kg/ha bij DRT90 wat betreft oppervlaktewater (in het geval van neerwaarts gespoten gewassen)."	-	De precieze wijze waarop de maatregel zal worden uitgevoerd dient nog verder uitgewerkt te worden. Bij die uitwerking zal aandacht gegeven worden aan de opmerkingen die in dit verband in deze consultatie gemaakt werden.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	62.	(#9): "p.2. regel 72-76"	(#9): "Kan een toelatinghouder een hogere DRT klasse vragen en zo de stapelzin vermijden? "	(#9): "Ctgb en/of toelatinghouder"	Antw.: nee. De DRT-klasse volgt uit de beoordeling en wordt voorgeschreven om een veilig gebruik van het individuele

					middel te garanderen. De stapelrestrictie wordt 'generiek' voorgeschreven en ziet daarmee op alle middelen met dezelfde werkzame stof als gestapeld gebruik daarvan tot een risico kan leiden dat met deze restrictie moet worden beteugeld.
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	63.	(#9): "p. 2, regel 72-76"	(#9): "Verschillende etiketten kunnen verschillende DRT-klassen en teeltvrije zones hebben die ook per gebruik kunnen verschillen. Met welke DRT-klasse wordt rekening gehouden? "	-	De precieze wijze waarop de maatregel zal worden uitgevoerd dient nog verder uitgewerkt te worden. Bij die uitwerking zal aandacht gegeven worden aan de opmerkingen die in dit verband in deze consultatie gemaakt werden
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	64.	(#9): "p. 2, regel 76"	(#9): "Hoe gaat het Ctgb om met stoffen waarvoor er meerdere toelatinghouders zijn? Als 1 fabrikant wil verfijnen, maar een andere niet. Hoe wordt dit verwerkt in de labels? "	-	Opgenomen in tekst als aandachtspunt bij de verdere uitwerking van de maatregel.
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	65.	(#9): "p. 2, regel 76"	(#9): "Op welk moment zou een aanvrager data mogen aanleveren om de berekeningen te verfijnen? Krijgen de toelatinghouders voor publicatie de onderbouwing te zien en mogen wij commentaar hierop geven? Kan deze procedure verwerkt worden in het document? Welke zijn de termijnen? "	(#9): "Graag procedure verfijning opnemen in document"	Een artikel 44-procedure voorziet in een zienswijze waarbij de toelatinghouder inzicht krijgt in het voornemen en om reactie wordt gevraagd dan wel in staat wordt gesteld om een wijzigingsvoorstel in te dienen / aanvullende data te leveren, alvorens deze wijzigingen worden doorgevoerd.
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	66.	(#9): "p. 2, regel 76"	(#9): "Hoe kunnen verfijningen later nog geïntroduceerd worden? En worden daarna alle labels van middelen met die werkzame stof	-	Antw.: (1) Is opgenomen in de tekst als aandachtspunt bij de precieze vaststelling van de maatregel.

			<i>verplicht aangepast? Wat voor termijnen gelden voor paralleltoelatingen?"</i>		(2 en 3) De maatregel zal zoveel mogelijk gelijktijdig voor alle toegelaten middelen op basis van die werkzame stof gaan gelden.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	67.	(#9): "p. 2 regel 78-79 vs regel 82 t/m 86"	(#9): "Dit is juridisch niet sluitend. Zie punt 3. Daarmee wordt wel voldaan aan regels 78-79 maar niet aan regels 82-86 en zal normaliter niet leiden tot normoverschrijding"	(#9): "Regel 83 Middel => middelen p. wel/niet houdt aan de restrictie op het WG en hier indien nodig tegen optreden."	Verduidelijkt
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	68.	(#9): "p. 2, regel 78-82"	(#9): "De voorgestelde restrictiezin scheidt geen verwarring bij de telers? - Middel A met werkzame stof X: 2 toepassingen in aardbei, 1 kg stof X/ha per toepassing - Middel B met werkzame stof X: 6 toepassingen in de aardbei, 1 kg stof X/ha per toepassing. Restrictie zin op beide etiketten: "Stof X mag slechts 6 keer per jaar in de aardbei worden toegepast, waarbij de totale dosering niet meer dan 1 kg actieve stof per hectare mag worden toegepast". - De teler ziet deze zin op middel A en gaat het mogelijk dan 6 x toepassen? - Of de aantal toepassingen wordt aangepast aan het WG van elke middel? - Zo niet, kan er een extra zin toegevoegd worden aan de restrictiezin dat de tabel in het WG leidend is om verwarring bij de teler te voorkomen?"	-	De precieze wijze waarop de maatregel zal worden uitgevoerd dient nog verder uitgewerkt te worden. Bij die uitwerking zal aandacht gegeven worden aan de opmerkingen die in dit verband in deze consultatie gemaakt werden. In principe blijft het WG leidend: dit is de basis voor de aanvraag en voor de beoordeling. Uiteindelijk gaat het om het maximaliseren van de werkzame stof die per jaar en per ha op het betreffende perceel gebruikt mag worden. 'Normopvulling' kan optreden en is uiteraard ongewenst. Feit blijft dat men zich dan niet aan het WG houdt.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	69.	(#9): "p. 2, regel 78-80"	(#9): "Indien de 'restrictie' meer ruimte geeft dan het WG van het middel (bijvoorbeeld meer toepassingen dan toegestaan	(#9): "Restrictie aanpassen of weglaten indien de 'restrictie' meer ruimte geeft dan het WG van het middel"	De precieze wijze waarop de maatregel zal worden uitgevoerd dient nog verder uitgewerkt te worden. Bij die uitwerking zal

			<i>volgens het WG), hoe wordt dit dan aangegeven? Zou dit telers mogelijk kunnen aanmoedigen om deze ruimte op te vullen met een ander middel met dezelfde werkzame stof? ”</i>		aandacht gegeven worden aan de opmerkingen die in dit verband in deze consultatie gemaakt werden. In principe blijft het WG leidend: dit is de basis voor de aanvraag en voor de beoordeling. Uiteindelijk gaat het om het maximaliseren van de werkzame stof die per jaar en per ha op het betreffende perceel gebruikt mag worden. 'Normopvulling' kan optreden en is uiteraard ongewenst. Feit blijft dat men zich dan niet aan het WG houdt.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	70.	(#9): “p. 2. Regel 80”	(#9): “Indien overschrijdingen te herleiden zijn naar een specifieke teelt (bijvoorbeeld kastoepassingen), dan moet het mogelijk zijn op dit te specificeren in de restrictie. Overschrijdingen van abamectine in het oppervlaktewater zijn bijvoorbeeld 100% gerelateerd aan kasteelten.”	(#9): “ ‘ongeacht de toepassing of de teelt’ weglaten”	In onze analyse wordt aannemelijk gemaakt dat de overschrijdingen van de 4 betreffende stoffen gerelateerd kunnen worden aan stapelen. De maatregel ziet op het tegengaan daarvan. Vooral nog is er dus geen aanleiding om voor de 4 geïdentificeerde stoffen te differentiëren naar toepassing of teelt.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	71.	(#10): “P2, r43”	(#10): “Artikel 44 is bedoeld om in te grijpen als een middel niet langer voldoet aan de toelatingsvoorwaarden. Die toelatingsvoorwaarden zijn echter feitelijk niet veranderd; op het moment van toelating is al bekend dat er andere middelen met dezelfde stoffen zijn toegelaten. Ook zijn er geen aanwijzingen dat	(#10): “Het betreffende artikel in de wetgeving wordt oneigenlijk gebruikt om stapelen van middelen tegen te gaan. Vermeende symptomen worden aangepakt terwijl de daadwerkelijke oorzaak van het probleem (voor zover daar sprake van is) elders ligt.”	Gestapeld gebruik is niet afgedekt door de milieurisicobeoordeling. Volgens de Verordening dient het gebruik meegewogen te worden in de toelating, dat is echter niet uitgewerkt in het toetsingskader waarbij elk middel op zichzelf wordt beoordeeld.

			<i>telers het gebruiksvoorschrift niet naleven. Het gaat dus vooral om een 'interne reparatie' van de eigen besluitvorming."</i>		
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	72.	(#10): "P2, r43 en verder"	(#10): "normoverschrijdingen"	(#10): "Als er normoverschrijdingen zijn, dient geanalyseerd te worden waar deze vandaan komen (gebruik binnen of buiten de land- en tuinbouw, gebruik niet volgens de wettelijke voorschriften, emissies uit het verleden met na-ijleffect, etc.). Toepassingen die NIET de oorzaak van de overschrijdingen zijn, bijvoorbeeld omdat zij in gesloten teeltsystemen worden toegepast of omdat driftreducerende technieken zijn gebruikt, dienen NIET via 'stapelbeleid' aangepakt te worden. Daarbij dient zelfs differentiatie binnen een sector mogelijk te zijn, omdat anders telers die geïnvesteerd hebben in risicomitigerende maatregelen en technieken alsnog gedupeerd worden. Daarmee wordt een belangrijke prikkel voor verduurzaming (behoud van voldoende effectieve middelen) weggenomen."	Stapelen is niet-beoordeeld gebruik dat tot overschrijdingen van normen kan leiden en dus tot gezondheidsrisico's van mens, dier of milieu. Uit onze analyse kwamen 4 stoffen naar voren waarvoor aannemelijk is gemaakt dat ermee gestapeld kan worden. De maatregel tegen stapelen leidt niet tot een verbod op werkzame stoffen dus het middelenpakket wordt er niet door verkleind. Driftreductie en verwante maatregelen zijn gericht op het terugdringen van de 'uitstoot' (emissie) per middel. Het anti-stapelbeleid richt zich echter op het gebruik van meerdere middelen met dezelfde werkzame stof(fen). Dat kan complementair werken aan al bestaande maatregelen.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	73.	(#10): "P2, r. 63-64 en tabel 2 in de bijlage 2"	(#10): "Top 10 lijst, resulterend in lijstje 4 stapelingsgevoelige stoffen."	(#10): "De analyse over herkomst van de overschrijdingen ontbreekt. Het is de vraag of de normoverschrijdingen veroorzaakt worden door stapeling. Het is niet duidelijk welke top-10 lijstjes precies gebruikt zijn. Overschrijdingen van	Antw.: De BM-atlas is landelijk dekkend: http://www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl/atlas/normoverschrijdingen/stoffen-samen/top-probleemstoffen.aspx . Een stof wordt door Ctgb pas aangemerkt

				<p><i>de momentane waarde in oppervlaktewater zal ons inziens niet door stapeling worden veroorzaakt, maar door onzorgvuldige toepassing / lozing na een enkel gebruik. Met name de overschrijding van een jaargemiddelde kan indicatie zijn voor een probleem met stapeling voor zover een eenmalige zeer hoge waarde het jaargemiddelde niet zodanig beïnvloedt dat die een overschrijding van het jaargemiddelde veroorzaakt. Ook is de vraag of het juiste meetnet is gebruikt, en metingen lopen per definitie 'achter' omdat inmiddels al weer allerlei (wettelijk bepaalde) emissiebeperkende maatregelen zijn geïmplementeerd (glastuinbouw zuivering afvalwater per 2018, emissiereducerende maatregelen open teelten etc.). Het is beter uit te gaan van de meetpunten van het landelijk meetnet ipv de bestrijdingsmiddelenatlas. Voorstel aanpassing: goede analyse maken en kijken of 'stapelingsbeleid' wel de aangewezen oplossing is. Daarbij een integraal perspectief hanteren, bijvoorbeeld via samenwerking in de daartoe bestaande gremia voor bedekte cq. open teelten. Niet-veroorzakers sowieso uitsluiten van stapelingsbeleid."</i></p>	<p>als potentieel stapelgevoelig als deze de drempel overschrijdt van minstens 3 uit 6 top-10's. Zodoende zijn incidentele of meerjarige doch zeer geringe overschrijdingen (bewust) uitgesloten binnen dit project. Niet-veroorzakers c.q. 'niet-stapelaars' ondervinden geen beperkingen van de anti-stapelmaatregel. Heeft geen effect op het individuele middel. Middelenpakket wordt niet aangetast. Geen verbod op stoffen o.i.d.</p>
--	--	--	--	---	---

Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	74.	(#10): "P2, r72-73"	(#10): "Hier staat dat het gaat om de hoeveelheid werkzame stof per opp. en tijd. Dit suggereert dat de werkzame stof van verschillende producten met verschillende samenstelling wordt opgeteld. Dat is anders dan in regel 10-13 wordt gesuggereerd, daar gaat het denk ik om middelen met exact dezelfde samenstelling."	(#10): "Voor die middelen zal de toelaatbare hoeveel middel berekend worden"	Als 2 middelen dezelfde 'stapelgevoelige' werkzame stof bevatten, krijgen beide in principe dezelfde restrictie. De samenstelling van de middelen hoeft dus niet identiek te zijn. Definitie is verduidelijkt
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	75.	(#10): "P2, r.78-80"	(#10): "Voorgestelde restrictie verdient nadere specificatie en afbakening."	(#10): "Glastuinbouw en opkweek uitsluiten van stapeling. Omdat het vrijwel gesloten systemen zijn, met (nagenoeg) geen emissie. Bij eventuele lozing moet het restwater gezuiverd worden voor minimaal 95%. Verder wordt bij opkweek op een zeer klein oppervlakte schoon uitgangsmateriaal geproduceerd voor een heel veel groter oppervlakte teelt, waar dan minder gewasbescherming nodig is die meer IPM is: systeemaanpak (in de opkweek iets meer gebruik toestaan om veel meer gebruik later te voorkòmen)."	Binnen de glastuinbouw is er momenteel slechts een zeer beperkt aantal telers dat over een volledig gesloten systeem beschikt. De monitoringsresultaten van overschrijdingen in het oppervlaktewater geven geen aanleiding om de glastuinbouw van deze maatregel uit te sluiten.
Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen	76.	(#11): "P2, r.78-80"	(#11): "Voorgestelde restrictie verdient nadere specificatie en afbakening."	Een specifiek "(#11)-punt" is opgenomen onder commentaar hierboven [no. 73]: het sowieso uitsluiten van 'productie van uitgangsmateriaal' van enig systeem van stapeling, omdat gezond uitgangsmateriaal de basis vormt voor vele teelten, en daarmee bijdraagt aan een duurzame gewasbescherming in de gehele	Stapelen is niet-beoordeeld gebruik dat tot overschrijdingen van normen kan leiden en dus tot gezondheidsrisico's van mens, dier of milieu. Uit onze analyse kwamen 4 stoffen naar voren waarvoor aannemelijk is gemaakt dat ermee gestapeld kan worden. De maatregel tegen stapelen leidt niet tot een verbod op werkzame

				<p><i>productieketen. Bij de beoordeling en toelating van gewasbeschermingsmiddelen zou veel meer in systemen gedacht moeten worden, waarbij de productie van uitgangsmateriaal dan een aparte positie verdient waarin extra mogelijkheden voor gewasbescherming zijn. Daarnaast gaat het hier om zeer kleine teeltoppervlakten en over het algemeen gesloten systemen, zonder emissie.</i></p>	<p>stoffen dus het middelenpakket wordt er niet door verkleind.</p>
<p><i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i></p>	77.	<p><i>(#10): "P2, r78-79"</i></p>	<p><i>(#10): "Stof x kan in veel verschillende producten in samenstellingen voorkomen, dat is geen echte stapeling. Moeten we dan een rekenmachine erbij halen om alle dosering op te tellen. Dat kan niet de bedoeling zijn. Dan ga je naar een systeemtoelating toe en niet naar een middeltoelating. Daar valt over te praten maar dan is dat een echte systeemwijziging en dat gaat verder dan art. 44 denk ik. Zie ook commentaar onder 'inleiding' op definitie"</i></p>	<p><i>(#10): "Stof x vervangen door middel x of samenstelling x"</i></p>	<p>De restrictie ziet inderdaad op de werkzame stof, niet op een middel. De maatregel tegen stapelen leidt niet tot een verbod op werkzame stoffen dus het middelenpakket wordt er niet door verkleind. De teler blijft de mogelijkheid houden om binnen de restrictie zijn optimale pakket te kiezen. Indien een restrictie wordt opgenomen die uitgaat van een maximale hoeveelheid stof per hectare per jaar, dient inderdaad per toepassing bijgehouden te worden of deze nog binnen de totale hoeveelheid past.</p>
<p><i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i></p>	78.	<p><i>(#13): "Regel 59 t/m 70"</i></p>	<p><i>(#13): "Er zijn 4 stoffen gedefinieerd waarvoor een maatregel tegen stapelingseffecten zinvol en nodig is. De vraag is of deze stoffen ook relevant zijn vanuit het oogpunt van drinkwaterproductie. Bij</i></p>	<p><i>(#13): "Voorstel is om bij het identificeren van de probleemstoffen waar stapeling de oorzaak kan zijn ook de lijst te gebruiken die Vewin jaarlijks bij het Ctgb aanlevert. Mocht dit nog niet</i></p>	<p>De VEWIN-lijst gaat uit van de overschrijdingen van de drinkwaternorm. De vaste drinkwaternorm is niet gekoppeld aan risico's in het milieu, omdat die variëren per stof. Het</p>

			<i>identificatie van de werkzame stoffen waarbij jaren achtereenvolgende relatief grote normoverschrijdingen in het oppervlaktewater zijn geconstateerd (mbv de bestrijdingsmiddelenatlas) is waarschijnlijk niet getoetst aan de norm voor drinkwaterproductie (0,1 microgram/l). Dit is echter vooral relevant op plaatsen waar een innamepunt voor drinkwaterproductie aanwezig is."</i>	<i>gebeuren, dan zou voor stoffen op de Vewin lijst het tegengaan van stapelingseffecten meegenomen moeten worden bij de beoordeling van nieuwe aanvragen voor middelen met dezelfde werkzame stof. "</i>	voorgenomen beleid betreft het verminderen van milieurisico's door stapelen tegen te gaan. Daarom gaat het Ctgb uit van de stof-specifieke toelatingsnorm, die wel op milieurisico's is gebaseerd.
<i>Artikel 44 herbeoordeling van middelen vanwege normoverschrijdingen</i>	79.	(#16): "78-80"	(#16): "De maximale dosering per hectare en frequentie per jaar/teelt moet alleen gebaseerd zijn op emissies naar water / milieu impact om onnodige beperkingen voor de toepasser te voorkomen. In regel 23-29 staat dat de huidige praktijk onder de gezondheidskundige grenswaarden blijft, wat impliceert dat gezondheidsrisico's voor het bepalen van de grenswaarden niet meegenomen hoeven worden genomen. "	-	Reactie: de anti-stapelmaatregel is met de voorgestelde maatregel inderdaad alleen gericht op bescherming van het milieu. Er worden geen humane gezondheidsrisico's verwacht, omdat de huidige praktijk onder de gezondheidskundige grenswaarden blijft. Overigens geven wij aan dat voor de toepasser nadere gegevens daarover ontbreken. Het onderzoek waaraan u refereert betreft de blootstelling van omwonenden en (toevallige) passanten.
<i>Overige informatie</i>	80.	(#4): "p. 3, reg 91"	(#4): "Volgens de gebruikelijke systematiek van berekening van administratieve lasten, is er geen toename van administratieve lasten (uitvoeringslasten) voor de toepasser. Er wordt geen extra registratie of andere informatie gevraagd, vergeleken met de	(#4): "Wijziging tekst: Het leidt niet tot een toename van administratieve last voor de toepasser, omdat geen extra registratie of andere informatie wordt gevraagd, vergeleken met de Verordening wordt voorgeschreven.	Overgenomen

			<i>registratie die door de Verordening wordt voorgeschreven. En ook hoeft een controle de toepasser niet meer tijd te kosten."</i>	<i>Wel kan de inspectietijd bij een bedrijfscontrole iets toenemen, omdat dit een doorrekening van de spuitadministratie vraagt."</i>	
<i>Overige informatie</i>	81.	<i>(#4): "p. 3, reg 118"</i>	<i>(#4): "Extra maatregelen zijn niet nodig indien de anti-stapelzin effect heeft, de stof niet meer in de top-10 voorkomt en emissies van de stof naar oppervlaktewater zijn verminderd. Een effect is moeilijk aantoonbaar. Het kan het gevolg zijn van de anti-stapelzin, maar ook van wijzigingen in de bedrijfsvoering of externe factoren. Bezien moet worden of de 'ERP-systematiek' bruikbaar is. Is het nuttig om een anti-stapelzin op te nemen in het emissiereductieplan voor esfenvaleraat? http://www.toolboxwater.nl/erp-s"</i>	<i>(#4): "Geen toevoeging aan tekst; wel suggestie bespreken met NVWA en Nefyto."</i>	<i>Ctgb is niet direct betrokken bij het opstellen van een ERP. Uiteraard staat het Nefyto vrij om in een ERP een vergelijkbare restrictie op te nemen.</i>
<i>Overige informatie</i>	82.	<i>(#5): "p.3 regel114"</i>	<i>(#5): "U stelt voor om het ingestelde beleid na 3 jaar te evalueren en over te gaan tot andere maatregelen als onvoldoende resultaat wordt geboekt. Gezien de ernst van de geconstateerde overschrijdingen van de normen voor oppervlaktewater en in de wetenschap geconstateerde negatieve milieueffecten, o.a. op de biodiversiteit, door cumulatieve blootstelling, zou tenminste minimaal een jaarlijkse rapportage van gevonden effecten van de maatregel wenselijk zijn."</i>	<i>(#5): "Voorstel: kom jaarlijks met een rapportage en gebruik daarbij ook de opgaven van CBS en sector betreffende pesticiden en gebruik."</i>	<i>De overschrijdingen worden doorlopend gevolgd en er worden zo nodig consequenties aan verbonden, ongeacht hoeveel het gebruik is geweest volgens CBS. Zie hoofdstuk 'Doorlopend onderhoud'. Dit staat los van de eenmalige evaluatie over de effectiviteit van de maatregel.</i>

Overige informatie	83.	(#6): "p.3 r.93"	(#6): "Is er overleg met NVWA: voorziet zij dat ze haar controles in voldoende mate op dit aspect weet in te richten? En wat als dat niet zo is: komt er dan een eenvoudiger maatregel?"	-	Antw.: NVWA is nauw betrokken bij de totstandkoming en steunt het achterliggende principe. Het is verder niet aan Ctgb om uitspraken te doen hoe de NVWA haar controles zou moeten inrichten. En afschrift van deze commentaren zal met hen worden gedeeld.
Overige informatie	84.	(#6): "p.3 r.101"	(#6): "'Als een nieuwe stof meerjaarlijks in de top-10 lijsten verschijnt.....'. Wat wordt hier verstaan onder "meerjaarlijks"? En indien een nieuwe stof direct het eerste jaar de norm overschrijdt, is er dan geen aanleiding direct in actie te komen?"	-	Antw.: vanwege de proportionaliteit van de maatregel is de keuze gemaakt om de beschreven art 44 ingreep tegen stapelen alleen in te zetten o.b.v. top-10 (i.e. meerjarige) overschrijdingen die minstens 3 keer over de afgelopen 6 jaar zijn gerapporteerd. Dit wordt uitgelegd in de tekst van bijlage 2
Overige informatie	85.	(#6): "p.3 r.112"	(#6): "'Het meest bijdragen". Waarom wordt niet gekozen voor een maatregel voor álle stoffen die bijdragen aan stapeling en overschrijding van normen?"	-	Het voorgenomen beleid beoogt de milieurisico's ten gevolge van mogelijk gestapeld gebruik te verminderen. In overleg met de NVWA zijn die stoffen geselecteerd waarvoor stapeling aannemelijk is én waarvoor de toelatingsnormen in oppervlaktewater worden overschreden. Andere stoffen, waarvoor geen stapeling aannemelijk is en waarvoor de toelatingsnormen in oppervlaktewater niet worden overschreden kunnen veilig gebruikt worden zonder onacceptabel risico voor het

					milieu. Daarom is niet gekozen voor een algemene maatregel
Overige informatie	86.	(#8): "P3 regel 92"	(#8): "Niet-naleving kan ook een gevolg zijn van onbekendheid met de maatregel. Om de naleving te bevorderen moet voordat de maatregel tegen stapeling van kracht wordt, eerst ingezet worden op communicatie/voorlichting door Ctgb en de relevante sector- en brancheorganisaties. De ontwikkeling van tools voor de teler om inzicht te krijgen in het stapelen van stoffen op perceelsniveau is aan te bevelen."	(#8): "Handhaving zit aan het einde van het traject, eerst moet ingezet worden op een goede naleving van de maatregel middels communicatie en voorlichting."	Overgenomen Overigens ontmoet het Ctgb regelmatig alle stakeholders waarbij dit onderwerp steeds aan de orde wordt gesteld. De stakeholders hebben eveneens een taak in het goed informeren van hun achterban.
Overige informatie	87.	(#8): "P3, regel 102"	(#8): "Wordt bij toepassen van art 44 in de toekomst ook de check gedaan of stapelen aannemelijk is?"	-	Antw.: ja (zie bijlage 3 van de notitie voor de criteria).
Overige informatie	88.	(#9): "p. 3, Regel 89-90 en 96-98"	(#9): "Wij nemen aan dat dit ook voor afgeleide toelatingen geldt. "	-	Antw.: ja.
Overige informatie	89.	(#9): "p. 3, 93-94"	(#9): "Is er al overleg tussen Ctgb en NVWA geweest over de handhaving? Het beleid moet goed zijn afgestemd met de NVWA om te borgen dat handhaving mogelijk is"	-	Antw.: NVWA is nauw betrokken bij de totstandkoming en steunt het achterliggende principe.
Overige informatie	90.	(#9): "p. 3, 95-98"	(#9): "Bij nieuwe toelatingen voor middelen op basis van al toegelaten werkzame stoffen kan stapelgevoeligheid ontstaan voor werkzame stoffen die al overschrijdingen laten zien.. Hoe gaat het Ctgb om met deze gevallen?"	-	Antw.: voor nieuwe toelatingen o.b.v. dezelfde 'stapelgevoelige' stoffen geldt dezelfde anti-stapelmaatregel (zie Hoofdstuk 'Zelfde regime voor nieuwe toelatingen').

Overige informatie	91.	(#9): "p.3, regel 102"	(#9): "Zie punt 12: beschreven procedure kan, maar hoeft niet via artikel 44. "	(#9): "Zal het Ctgb via de bovenbeschreven procedure"	Overgenomen
Overige informatie	92.	(#9): "p.3, regel 107 en 108"	(#9): "Problematiek is de stoffen met een hele lage norm en een hoge(re) detectielimiet. Hiervan is het lastig vast te stellen of er daadwerkelijk overschrijdingen van de norm hebben plaats gevonden. Dat is wel aannemelijk maar niet wetenschappelijk vastgesteld. "	-	De respondent heeft hier een punt, echter wat niet gemeten is, daar kan ook niet op worden ingegrepen. De zgn. 'niet-toetsbare' metingen, d.w.z. als de rapportagegrens hoger of gelijk is aan de norm, zijn niet meegeteld als overschrijding binnen dit project omdat er sensu stricto geen overschrijding is vastgesteld.
Overige informatie	93.	(#9): "p.3, 106 en 108"	(#9): "Er kunnen ook andere redenen zijn waardoor stoffen niet meer teruggevonden worden in het oppervlaktewater, bv inperking etiket of effect van andere emissiereducerende maatregelen (e.g. verplichte zuivering). "	(#9): "Bredere analyse maken van effect verschillende maatregelen. "	Alle maatregelen gericht op reductie van de emissies van middelen / werkzame stoffen naar het milieu dragen bij aan het voorkomen van overschrijdingen. Het anti-stapelbeleid richt zich daarbij op het gebruik van meerdere middelen met dezelfde werkzame stof(fen) geïdentificeerd als stapelgevoelig. Dat kan complementair werken aan al bestaande maatregelen, aldus elkaar versterkend.
Overige informatie	94.	(#9): "p. 3, 110-118"	(#9): "Betekent dit dat de stapelzin van het label zal verdwijnen als blijkt dat hij niet heeft bijgedragen aan het verbeteren van de waterkwaliteit? Het lijkt niet zinvol om een niet werkende maatregel op de labels te blijven vermelden. "	-	Antw.: Als de waterkwaliteit niet verbetert in de periode na het opleggen van de maatregel zal worden bekeken of en welke aanvullende maatregelen op zijn plaats zijn.
Overige informatie	95.	(#9): "p. 3 regel 111"	(#9): "absolute zin: dat is de vraag omdat er nu alleen wordt gekeken naar overschrijdingen van normen,	(#9): "We denken met de voorgestelde maatregel die stoffen geïdentificeerd te hebben die in	Verduidelijkt (zin verwijderd)

			<i>niet naar daadwerkelijke effecten op aquatisch milieu.”</i>	<i>absolute zin de waterkwaliteit het meest ten goede komt.”</i>	
<i>Overige informatie</i>	96.	(#10): “P3, r88	(#10): “Handhaving leidt tot toename van administratieve last voor de toepasser en de inspectietijd bij een bedrijfscontrole.”	(#10): “Het is absoluut onacceptabel dat de financiële en administratieve consequenties van handhaving worden afgewenteld op de teler. Wat administratie betreft zou enkel vastleggen in de GWB-monitor hier voldoende moeten zijn. Langere inspectietijden mogen niet direct of indirect worden doorberekend in (hogere) kosten/tarieven voor de teler.”	Verduidelijkt in tekst.
<i>Overige informatie</i>	97.	(#10): “P3, r110”	(#10): “Evaluatie van de maatregel: wij missen een evaluatie van de stapelingsproblematiek in de praktijk, mogelijke oorzaken en gevolgen. Een voorbeeld, ter illustratie: Wat wel gebeurt is dat er voldoende toepassingen zijn in een jaar maar dat het spuitinterval 7 dagen is en dat een teler wel eens na 5 dagen opnieuw wil spuiten vanwege het weer of de plaagdruk dan pakt hij een zusje met dezelfde samenstelling en spuit ze om en om (voorbeeld is sumicidin en sumicidin alfa). Dat kun je verhelpen door wat meer flexibiliteit toe te staan op het WG. WGs zijn veel te star geworden na de afschaffing van het WGGA. Als je de teler wat meer ruimte geeft in spuitintervallen, doseringen en pleksgewijs toepassen zal de stapeling en oneigenlijk gebruik aanzienlijk verminderen.”	(#10): “Uitvoeren van een probleemanalyse in samenwerking met stakeholders, daarbij ook vergelijkbare situaties in andere lidstaten in kaart brengen. Op basis hiervan eventuele vervolgstappen formuleren. Dat kun je verhelpen door wat meer flexibiliteit toe te staan op het WG. WGs zijn veel te star geworden na de afschaffing van het WGGA. Als je de teler wat meer ruimte geeft in spuitintervallen, doseringen en pleksgewijs toepassen zal de stapeling en oneigenlijk gebruik aanzienlijk verminderen.”	Specifieke meerjarige normoverschrijdingen worden nu aangepakt (stap 1). In stap 2 en 3 van dit project wordt naar een generieke oplossing gezocht in samenspraak met andere lidstaten. NL zal zich hiervoor inspannen. Opgenomen in tekst als aandachtspunt bij vervolg. Wat betreft flexibiliteit: de teler blijft de mogelijkheid houden om binnen de restrictie zijn optimale pakket te kiezen. Voor pleksgewijs: zie no. 12 en 23.

Overige informatie	98.	(#15): "p.3, r.106"	(#15): "Nu wordt een stof meegenomen als deze 3 keer voorkomt in de afgelopen 6 jaar (in dit geval vanaf 2013). Waarom is bv niet voor gekozen om alleen de resultaten uit de laatste 3 jaar mee te laten tellen. Praktijk wordt nu afgerekend op een bedrijfsvoering van 7 jaar geleden wat lastig uitlegbaar is."	-	Meer data is doorgaans robuuster. Overigens is het beeld gedurende de periode niet significant gekanteld dus de lengte van de periode lijkt niet bepalend voor de overall uitkomst (zie tabel 2).
Overige informatie	99.	(#16): "89-94"	(#16): "Beslissingen Ondersteunende Systemen (BOS) voor teeltregistratie zouden moeten worden uitgebouwd met een functie die aangeeft hoe vaak en in welke hoeveelheid de toepasser een bepaalde stof nog toe mag passen. Dit voorkomt rekenfouten en een grote administratieve last voor de verschillende partijen."	-	Dit is een goede suggestie, echter, het Ctgb is niet direct betrokken bij het initiëren en opstellen van een BOS of andere varianten van een bedrijfsmanagement systeem.
Overige informatie	100.	(#16): "89-94"	(#16): "De (extra) administratieve last moet voor de toepasser geminimaliseerd worden en zich beperken tot de stoffen waarop extra restricties van toepassing zijn en het zou niet mogen leiden tot extra handelingen die ook met de huidige administratieve verplichtingen door de controlerende partij uitgerekend kunnen worden."	-	Verduidelijkt in tekst.
Overige informatie	101.	(#16): "93-94"	(#16): "Het is algemeen bekend dat de NVWA onderbezet is. Voordat de restricties officieel ingaan zou goed onderzocht moeten worden welke consequenties dit gaat hebben voor	-	Het is inderdaad niet aan het Ctgb om de prioriteiten van de NVWA te bepalen.

			<i>de NVWA en of de verwachte milieuwinst op dit moment opweegt tegen het feit dat de NVWA haar andere taken door nog meer onderbezetting waarschijnlijk minder goed uit kan voeren.”</i>		
<i>Overige informatie</i>	102.	(#16): “110-118”	<i>(#16): “Bij de evaluatie moet ook meegenomen worden dat door de recentelijke invoering van strengere eisen op het gebied van gewasbescherming het zeer waarschijnlijk is dat overschrijdingen in het oppervlaktewater minder gemeten zullen worden. De restricties zouden dus alleen in stand moeten blijven als wetenschappelijk aangetoond kan worden dat deze restricties echt effect gehad hebben.”</i>	-	Beoordeling van o.a. de effectiviteit van de maatregel is een standaard onderdeel van elke Ctgb-evaluatie. Daarvoor houden we uiteraard ook de ontwikkelingen van de normoverschrijdingen in de gaten.
<i>Bijlage 1 Gestapeld gebruik al afgedekt in risicobeoordeling?</i>	103.	(#7): “pg regel 123”	<i>(#7): “Consumenten en voeding: de MRLs zijn gebaseerd op de landbouw praktijk en niet op het voorzorgsprincipe. Geen enkele toxicoloog kan de effecten voorspellen van een mix aan residuen op het ongeboren kind. Werker: het is evenals bij consumenten en voeding een wezenlijk tekortkoming in dit verhaal dat er alleen naar modelmatig naar stapelen per werkzame stof wordt gekeken en niet naar cocktail effecten. Omwonenden: door wie en hoe en voor welke actieve stoffen zijn de genoemde „gezondheidskundige</i>	<i>(#7): “stapeleffecten en cocktail effecten van verschillende middelen zijn onvoldoende afgedekt. Monitoring data (cf. het OBO door het RIVM, 20193) laten zien dat omwonenden tot op meer dan 300 meter van de behandelde akkers aan bestrijdingsmiddelen zijn blootgesteld. Onderzoek naar chronische blootstelling en de effecten van de cocktails op omwonenden en vooral op de foetus worden zo snel mogelijk uitgevoerd.”</i>	Het huidige project beperkt zich tot stapelen met 1 GBM-stof. Cocktaileffecten / cumulatie wordt geadresseerd in parallelle en toekomstige project(en).

			<i>grenswaarden voor omwonenden „ vastgelegd? Graag willen wij inzicht in deze gezondheidskundige grenswaarden voor omwonenden.”</i>		
<i>Bijlage 1 Gestapeld gebruik al afgedekt in risicobeoordeling?</i>	104.	(#9): <i>“ecotoxicologie en/of gedrag en lotgevallen in het milieu”</i>	(#9): <i>“De studie die aangehaald wordt gaat niet over stapelen maar over tankmixen. Deze is hier dus niet relevant.”</i>	-	In 2017 werd het WUR-rapport ‘Including multistress in the risk assessment of plant protection products’ gepubliceerd. Hoewel de beoordeling van stapelen niet het doel van het experiment was, blijkt uit de resultaten dat door herhaalde toepassing van dezelfde middelen in één specifieke teelt, namelijk een bestaand spuitschema in de teelt van aardbeien, ophoping van (dezelfde) werkzame stof mogelijk is. De ratio van de voorspelde waarde in het milieu (PEC) gedeeld door de zgn. ‘regulatory acceptable concentration’ overschreed de toelatingsnorm voor niet-doelwitorganismen (figuur 12-13) als ook voor vissen (figuur 14-15). Voor niet-doelwitorganismen blijkt de overschrijding hoofdzakelijk toe te wijzen aan het gestapeld gebruiken van middelen op basis van één specifieke werkzame stof, namelijk deltamethrin. Voor de 19 andere werkzame stoffen/metaboliëten wordt de toelatingsnorm ook overschreden wanneer behandeling vaker dan

					de toegelaten frequentie plaatsvindt, maar deze overschrijding is niet in verhouding tot de piek veroorzaakt door middelen op basis van deltamethrin. Voor vissen blijkt dit onderscheid niet te maken.
<i>Bijlage 1 Gestapeld gebruik al afgedekt in risicobeoordeling?</i>	105.	(#10): "P4, r122"	(#10): "Risico omwonenden"	(#10): "Als de monitoringsdata laten zien dat de blootstelling onder de gezondheidskundige waarden ligt is dit risico ook afgedekt."	Zie tabel 1: modelmatig niet afgedekt, maar reultaten van blootstelling in de praktijk (het OBO-onderzoek) laten zien dat de blootstelling onder de gezondheidskundig relevante grenswaarden blijft. Dus focus van de anti-stapelmaatregel in stap 1 ligt op bescherming van het milieu. Verduidelijkt
<i>Bijlage 1 Gestapeld gebruik al afgedekt in risicobeoordeling?</i>	106.	(#10): "P4, r122"	(#10): "Ecotoxicologie en/of gedrag & lotgevallen in het milieu"	(#10): "Het gaat hier om een rapportage waarin de structurele aanpak van sectoren niet zijn verwerkt, bv verplichte waterzuivering van restwater in de glastuinbouw vanaf 2018."	Alle maatregelen gericht op reductie van de emissies van middelen / werkzame stoffen naar het milieu dragen bij aan het voorkomen van overschrijdingen. Het anti-stapelbeleid richt zich daarbij op het gebruik van meerdere middelen met dezelfde werkzame stof(fen) geïdentificeerd als stapelgevoelig. Dat kan complementair werken aan al bestaande maatregelen, aldus elkaar versterkend.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via</i>	107.	(#6): "p.5 r.139"	(#6): "Waarom wordt bij de waterkwaliteit niet ook de drinkwaternorm (voor oppervlaktewater) meegenomen?"	-	Voor effecten op het milieu is de (milieu)toelatingsnorm (die is gebaerd op risico's) relevant en niet de drinkwaternorm (een

<i>normoverschrijdingen (stap 1)</i>			<i>Dan zouden ook herbiciden in beeld komen."</i>		vaste norm, niet gebaseerd op risico's).
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	108.	-	<i>(#7): "Pirimifos-methyl: stof is in het algemeen pas toetsbaar bij een norm overschrijding, het middel is in water persistent, zeer toxische voor bijen, aquatische en terrestrische niet-doel arthropoden; het is een Candidate for Substitution. Pirimifos-methyl moet worden vervangen door een niet-schadelijk alternatief"</i>	<i>(#7): "Pirimifos-methyl moet worden vervangen door een niet-schadelijk alternatief"</i>	Voor stoffen die Candidate for Substitution zijn, moet conform VO1107/2009 bij middelaanvragen op basis van die actieve stof een vergelijkende beoordeling (comparative assessment) worden uitgevoerd. Als hieruit blijkt dat voldoende alternatieven beschikbaar zijn, wordt geen toelating afgegeven. Dit staat los van het voorgenomen beleid om stapeling tegen te gaan.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	109.	-	<i>(#7): "Permethrin: het Ctgb heeft voor dit insecticide een toelating verleend als biocide onder verschillende handelsnamen; het middel is extreem toxisch voor bijen, aquatische en terrestrische arthropoden; stof is neurotoxische, carcinogeen , hormoonverstorend, heeft effect op reproductie en ontwikkeling. Permethrin kan in oppervlaktewater pas aangetoond worden bij een overschrijding van minstens 5 maal de norm De toelating van permethrin als biocide is onverantwoordelijk en wordt zo snel mogelijk ingetrokken"</i>	<i>(#7): "De toelating van permethrin als biocide is onverantwoordelijk en wordt zo snel mogelijk ingetrokken"</i>	Ook binnen de biocidenbeoordeling wordt het milieurisico beoordeeld. Als het gebruik van een biocide leidt tot onacceptabele milieueffecten, dan wordt -nu al- de toelating niet verleend of tenminste dusdanig beperkt dat het resterende toegestane gebruik (wel) veilig is voor mens, dier en milieu.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via</i>	110.	-	<i>(#7): "Deltamethrin, esfenvaleraat, abamectine zijn kandidaten for substitution (1107/2019) wegens bioaccumulation, toxicity en persistentie. In oppervlaktewater</i>	<i>(#7): "De toelating van de insecticiden deltamethrin, esfenvaleraat, abamectine is onverantwoordelijk en wordt zo snel mogelijk ingetrokken"</i>	Middelen worden toegelaten als het gebruik na beoordeling en eventueel opgelegde restricties veilig is voor mens, dier en milieu. Bij gebruik dient men zich aan de

<i>normoverschrijdingen (stap 1)</i>			<i>kunnen deze 3 insecticiden pas aangetoond worden bij een overschrijding van minstens 10 tot 3000 maal de norm. De toelating van deze drie insecticiden is onverantwoordelijk en wordt zo snel mogelijk ingetrokken"</i>		voorschriften op het WG te houden. Die beoordeling vindt naar huidig toetsingskader plaats per middel en was positief voor de individuele middelen op basis van de genoemde stoffen. Met het voorgestelde anti-stapelbeleid wordt het niet-beoordeelde gebruik van <i>alle</i> middelen op basis van de betreffende stof beperkt. Dat is een bredere toets dan per middel alleen. Dit beleid zou moeten resulteren in het afnemen van normoverschrijdingen in het oppervlaktewater.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	111.	-	<i>(#7): "chlorantraniliprole: zeer persistent, zeer toxische voor aquatische organismen"</i>	-	Een concreet verzoek ontbreekt bij deze opmerking. Chlorantraniliprole is een van de vier werkzame stoffen geïdentificeerd als stapelgevoelig.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	112.	<i>(#9): "Algemeen"</i>	<i>(#9): "Wij missen in dit hoofdstuk over de identificatie van stapelgevoelige stoffen een expliciete toets of er causaal verband is tussen de normoverschrijding en de mogelijke stapeling van stoffen."</i>	-	Antw.: Ctgb heeft in zijn analyse aannemelijk gemaakt dat stapelen een oorzaak kan zijn van de geconstateerde normoverschrijdingen. I.v.m. de geconstateerde meerjarige overschrijdingen binnen Nederland kiest Ctgb ervoor de beschreven specifieke, nationale maatregel (stap 1) nu in te zetten en zich tevens in te spannen voor een generieke, Europese oplossing (stap 2+3).

<p><i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i></p>	<p>113.</p>	<p>(#9): "Algemeen"</p>	<p>(#9): "Met betrekking tot de identificatie van probleemstoffen is de vraag hoe wetenschappelijk een gewogen gemiddelde is? De top probleemstoffen is als volgt berekend: de stoffen zijn geordend op grond van het gewogen aantal meetpunten waarin de stof de gekozen norm overschrijdt, dat wil zeggen dat rekening is gehouden met de mate van overschrijding per meetpunt en met het aantal meetpunten waarin aan de stof een meting is verricht. Stoffen waaraan in minder dan tien meetpunten metingen zijn verricht zijn buiten beschouwing gelaten. De vraag is hoe men om gaat met: - Incidenten die relatieve weinig voorkomen maar een hoge mate van overschrijding hebben; - Stoffen met hele lage eindpunten, die onder de detectiegrens liggen? Heeft er daadwerkelijk een dat een overschrijding van de norm plaats gevonden of was dat alleen aannemelijk?"</p>	<p>-</p>	<p>Antw.: de beschreven situatie van < 10 meetpunten leidt niet tot opname in de top-10 en zijn dus buiten beschouwing gelaten. Een stof wordt door Ctgb pas aangemerkt als potentieel stapelgevoelig als deze daadwerkelijk de drempel minstens 3 uit 6 top-10's heeft overschreden. Zodoende zijn incidentele of meerjarige doch zeer geringe overschrijdingen (bewust) uitgesloten binnen dit project. Incidentele overschrijdingen kunnen evenwel in de top-10 terechtkomen als de normoverschrijding relatief fors is. Voor Ctgb is opname in de top-10 leidend geweest en niet het aantal overschrijdingen op zich.</p>
<p><i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i></p>	<p>114.</p>	<p>(#9): "p.5 regel 143"</p>	<p>(#9): "Waarom is gekozen voor een top 10? Niet bv voor werkzame stoffen met hele lage normen?"</p>	<p>-</p>	<p>Antw.: een stof wordt door Ctgb pas aangemerkt als potentieel stapelgevoelig als deze de drempel overschrijdt van minstens 3 uit 6 top-10's, dus als een meerjarige overschrijding is geconstateerd. Zo handelt Ctgb op basis van een praktijkwestie en niet op basis van een arbitraire</p>

					selectie. Dit staat in principe los van de hoogte van de norm. Het is denkbaar dat de top-10's zijn gevuld met stoffen met een lage toelatingsnorm. Immers: in absolute zin wordt een lage norm sneller overschreden dan een hogere.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	115.	(#9): "p.6 , 177-179"	(#9): "Hoe gering is zeer gezing? Er zouden een objectieve criteria vastgesteld moeten worden op basis waarvan deze keuze gemaakt wordt. Bijvoorbeeld op basis van hoeveelheid ha. Waarbij stapeling mogelijk is."	-	Antw.: gering wil in dit geval zeggen dat de verhouding tussen stapelgevoelige toepassingen ten opzichte van het totaal aantal toepassingen lager is dan 40%.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	116.	(#10): "P5, r138-143"	(#10): "Hieruit blijkt dat het gaat om de tijdsperiode 2013-2018."	(#10): "Als referentieperiode met betrekking tot de waterkwaliteit wordt voor de stapeling het tijdvak 2013–2018 gehanteerd. Er wordt dus geheel geen rekening gehouden met structurele verbeteringen die de sectoren hebben opgepakt samen met de overheden, zoals de verplichte waterzuivering vanaf 2018 in de glastuinbouw en die heel veel extra kosten met zich mee heeft gebracht voor de telers. Wij zien ook dat de waterkwaliteit verbetert."	Alle maatregelen gericht op reductie van de emissies van middelen / werkzame stoffen naar het milieu dragen bij aan het voorkomen van overschrijdingen. Het anti-stapelbeleid richt zich daarbij op het gebruik van meerdere middelen met dezelfde werkzame stof(fen) geïdentificeerd als stapelgevoelig. Dat kan complementair werken aan al bestaande maatregelen, aldus elkaar versterkend.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	117.	(#10): "P6, r181"	(#10): "deltamethrin"	(#10): "Dit middel heeft ook een grote toepassing buiten de landbouw. Wordt naar deze consumententoepassing ook gekeken? (Ter vergelijking: stoffen die onder regel 153 (om goede redenen overigens) zijn	Antw.: In zijn analyse heeft het Ctgb gekeken of aannemelijk gemaakt kon worden dat het stapelen (opeenvolgend gebruik van middelen met dezelfde werkzame stoffen binnen de landbouw) de oorzaak zou

				<i>weggestreept worden ook nog wel eens gevonden. Welke rol spelen bronnen buiten de land- en tuinbouw hierin?"</i>	kunnen zijn van de geconstateerde overschrijdingen. Dat bleek voor deltamethrin het geval. Het is niet uitgesloten dat andere bronnen een aandeel in de normoverschrijdingen hebben. Het Ctgb zal in evaluaties van de maatregel volgen of de opgelegde restricties het gewenste effect sorteren.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	118.	<i>(#13): "Regel 126 t/m 136"</i>	<i>(#13): "Er wordt alleen gekeken naar oppervlaktewater en niet naar grondwater. De argumentatie is dat oppervlaktewater het meest kritische compartiment is, en dat deze monitoringsgegevens uitgebreid en actueel zijn (itt grondwatergegevens die gebruik uit het verleden reflecteren). Het grondwatercompartiment zou dan mee profiteren met deze aanpak. Deze redenering is begrijpelijk en klopt tot op zekere hoogte, maar gaat voorbij aan de problematiek van bestrijdingsmiddelengebruik in grondwaterbeschermingsgebieden, de resulterende 'vergrijzing' van het grondwater en het optreden van normoverschrijdingen in grondwaterwinningen."</i>	<i>(#13): "Voorstel is om de gegevens uit de Grondwateratlas te gebruiken om te checken of er belangrijke probleemstoffen in de grondwaterwinningen voor drinkwaterproductie gemist worden. Ook gegevens over de kwaliteit van het ondiepe grondwater in (de omgeving van) grondwaterbeschermingsgebieden uit o.a. de bestrijdingsmiddelenatlas zijn een belangrijke bron van informatie."</i>	De grondwateratlas is in enkele jaren geleden gepresenteerd, maar wordt nog gevuld met meetgegevens en achtergrondinformatie. Zodra de atlas bruikbaar is, wil het Ctgb deze informatie, meer dan we dat nu al doen, gaan meenemen in de reguliere beoordeling van middelen.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	119.	<i>(#13): "Regel 138 t/m 143"</i>	<i>(#13): "Zie het commentaar bij artikel 44. Er zijn 4 stoffen gedefinieerd waarvoor een maatregel tegen stapelingseffecten zinvol en nodig is. De vraag is of deze stoffen ook relevant zijn vanuit</i>	<i>- ["Voorstel is om bij het identificeren van de probleemstoffen waar stapeling de oorzaak kan zijn ook de lijst te gebruiken die Vewin jaarlijks bij het Ctgb aanlevert. Mocht dit nog niet</i>	De VEWIN-lijst gaat uit van de overschrijdingen van de drinkwaternorm. De vaste drinkwaternorm is niet relevant voor evt. risico's in het milieu die kunnen variëren per stof. Ctgb

			<i>het oogpunt van drinkwaterproductie. Bij identificatie van de werkzame stoffen waarbij jaren achtereenvolgende relatief grote normoverschrijdingen in het oppervlaktewater zijn geconstateerd (mbv de bestrijdingsmiddelenatlas) is waarschijnlijk niet getoetst aan de norm voor drinkwaterproductie (0,1 microgram/l). Dit is echter vooral relevant op plaatsen waar een innamepunt voor drinkwaterproductie aanwezig is.]”</i>	<i>gebeuren, dan zou voor stoffen op de Vewin lijst het tegengaan van stapelingseffecten meegenomen moeten worden bij de beoordeling van nieuwe aanvragen voor middelen met dezelfde werkzame stof.”]</i>	gaat hierbij uit van de toelatingsnorm (die wel op risico's is gebaseerd), niet van de drinkwaternorm.
<i>Bijlage 2 Identificatie van stapelgevoelige stoffen via normoverschrijdingen (stap 1)</i>	120.	(#15): “p.5. r.153”	(#15): “Het valt op dat er stoffen gevonden worden met een normoverschrijding waardoor stapelen max een dubbele dosering dan wel 3-voudige dosering toegepast wordt terwijl er voor de toelating grotere marges gehanteerd worden”		De marges binnen het toegelaten gebruik zijn beoordeeld en worden acceptabel geacht per toegestaan middel. Gestapeld gebruik is niet beoordeeld waardoor de risico's niet bekend zijn en dus ook geen uitspraken mogelijk zijn over de verhouding tot een toegelaten dosis.
<i>Bijlage 3 Verfijning: stoffen waarvoor stapelen niet voor de hand ligt</i>	121.	(#9): “p.7, regel 183”	(#9): “De criteria voor deze verfijning zouden zoveel mogelijk geobjectiveerd moeten worden. De aandachtspunten worden wel genoemd, maar de criteria ontbreken aan de hand waarvan keuzes gemaakt worden”	-	Dit betreft informatie verstrekt door derden (NVWA). De weging berust op NVWA's kennis van en ervaring met de landbouwbouwkundige praktijk.
<i>Bijlage 3 Verfijning: stoffen waarvoor stapelen niet voor de hand ligt</i>	122.	(#9): “p. 7, regel 197-199”	(#9): “Het is aan de teler om vast te stellen welke en hoeveel neveneffecten hij accepteert. In geval van nood kan stapelen wel degelijk plaatsvinden. Kunnen hier	-	Deze opvatting wordt niet gedeeld. Niet de teler maar de wetgever bepaalt de beschermdoelen en stelt daarbij vast welke en hoeveel neveneffecten hij accepteert.

			<i>meer objectieve criteria voor vastgesteld worden?"</i>		Stapelen blijft onbeoordeel gebruik en hoewel niet verboden is stapelen ongewenst en kan het leiden tot overschrijdingen, en daarmee tot risico's.
<i>Bijlage 3 Verfijning: stoffen waarvoor stapelen niet voor de hand ligt</i>	123.	(#9): "p.7 regel 199"	(#9): "Bij herbiciden kan stapelen plaats vinden bij LDS systemen bv in de bietenteelt. Dit resulteert niet per definitie in normoverschrijdingen voor oppervlaktewater maar is ook niet uit te sluiten. Voor sommige werkzame stoffen kan dit wel relevant zijn voor metabolieten die uitspoelen naar het grondwater."	-	Bedankt voor deze voorbeelden uit de praktijk.
<i>Bijlage 3 Verfijning: stoffen waarvoor stapelen niet voor de hand ligt</i>	124.	(#9): "p. 7 regel 200"	(#9): "De frequentie is soms niet het probleem, wel het interval. Dit is belangrijke reden voor stapelen die niet wordt ondervangen."	-	Interval expliciet opgenomen in tekst
<i>Bijlage 3 Verfijning: stoffen waarvoor stapelen niet voor de hand ligt</i>	125.	(#9): "p. 7 regel 204"	(#9): "Meerdere teelten per jaar: crop cycli en gewas rotatie (volggewassen)"	-	Overgenomen
<i>Bijlage 3 Verfijning: stoffen waarvoor stapelen niet voor de hand ligt</i>	126.	(#12): "p.7 r.189/190 i.r.t. 197-199"	(#12): "'niet aannemelijk dat een toepasser in onderstaande situaties gaat stapelen' i.r.t. 'neveneffecten op biologische bestrijders': het komt ook met regelmaat voor dat middelen met dezelfde werkzame stoffen juist wel gestapeld (moeten) worden als deze werkzame stof juist wel integreerbaar is met biologische bestrijders en bij gebrek aan middelen met andere alternatieve integreerbare werkzame stoffen. Correcties met dezelfde werkzame	(#12): "Voorgenomen maatregel aanpassen dat stapelen van deze stoffen in geval van noodzaak voor correctie plaag/ziekte i.r.t. aanwezigheid c.q. opbouw van biologische bestrijding in een IPM-systeemaanpak alleen niet mag als er hele zwaarwegende redenen voor zijn met bijv. grote risico's op gebied van eco of humane tox."	Indien meerjarig de milieunorm voor oppervlaktewater door stapeling wordt overschreden is er sprake van een onacceptabel risico. Dit is zwaarwegend genoeg om beperkingen op te leggen. Het Ctgb is bevoegd om deze beperkingen op te leggen.

			<i>stof zijn dan juist van belang om in een IPM-systeemaanpak met de bezetting c.q. opbouw van biologische bestrijders door te kunnen gaan.”</i>		
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	127.	n.v.t.	<i>(#1): “Bij mechanisch schoffelen is pleksgewijze toepassing (met bijvoorbeeld glyfosaat) handig bij sommige onkruiden zoals enkele bosjes kweek in boomkwekerij. Kweek gaat niet dood door schoffelen. Er wordt slechts 10% van de hoeveelheid voor een volledige veld toepassing gebruikt. Het kan echter gebeuren dat enkele plekjes vergeten zijn of dat later opnieuw kweek ontstaat. Een tweede pleksgewijze toepassing zou dan doeltreffend zijn. Nog steeds is bij 2 pleksgewijze toepassing slechts 20% van de hoeveelheid van een chemisch middel voor volle veld toepassing gebruikt. Stapelen van pleksgewijze toepassing lijkt mij heel efficiënt en milieu vriendelijk. Daarom is het gewenst dat stapelen bij pleksgewijze toepassing mogelijk is.”</i>	-	De precieze wijze waarop de maatregel zal worden uitgevoerd dient nog verder uitgewerkt te worden. Bij die uitwerking zal aandacht gegeven worden aan de opmerkingen die in dit verband in deze consultatie gemaakt werden, dus ook aan de pleksgewijze toepassing.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	128.	n.v.t.	<i>(#2): “Laat a.u.b. niet voor de zoveelste keer de goeden onder de kwaden lijden met uw maatregelen! Het ondernemen wordt ons keer op keer meer en meer onmogelijk gemaakt.”</i>	<i>(#2): “Stel ‘nul-lozers’ vrij van eventuele maatregelen tegen ‘stapelen’. Beperk sowieso voor ALLE ondernemers de maatregelen tegen stapelen tot uitsluitend de enkele middelen waarvoor u dit uiterst noodzakelijk acht en maak er geen algemene (maat)regel van.”</i>	Emissiereductie, waterzuivering en verwante maatregelen zijn acties die noodzakelijk zijn gebleken om normoverschrijdingen terug te dringen en de veiligheid van mens, dier en milieu te waarborgen en dienen dan ook te

					<p>worden voortgezet. Er worden echter nog steeds normoverschrijdingen geconstateerd en voor de 4 geïdentificeerde stoffen gaat het om overschrijdingen van de toelatingsnormen; het anti-stapelbeleid richt zich op het niet-beoordeelde gebruik van meerdere middelen met dezelfde werkzame stof(fen), om op deze manier de overschrijdingen terug te dringen. Dat kan complementair werken aan de reeds bestaande acties, aldus elkaar versterkend. Voorts leidt de maatregel tegen stapelen niet tot een verbod op werkzame stoffen. Voor de huidige, c.q. de eerste stap geldt dat het Ctgb geen algemene maatregel neemt. We hebben toegelicht wat onze selectiecriteria zijn om (alleen) bij die middelen in te grijpen waarbij meerjarige overschrijding van de toelatingsnorm in het oppervlaktewater is aangetoond.</p>
<p><i>Algemeen commentaar op het principe</i></p>	129.	n.v.t.	(#3): <i>“waterlopen”</i>	(#2): <i>“Stop met het over één kam scheren van percelen langs waterlopen en percelen zonder waterlopen!!!”</i>	<p>De maatregel is bedoeld om alle milieucompartimenten te beschermen (naast opp. water ook grondwater, bodem, water, enz.). Om redenen toegelicht in bijlage 2 van de consultatieversie is oppervlaktewater gekozen.</p>

<p>Algemeen commentaar op het principe</p>	<p>130.</p>	<p>n.v.t.</p>	<p>(#5): “Vereniging X is een burgerinitiatief. Wij zijn verheugd dat het Ctgb erkent dat er bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen mogelijk gevaren voor de gezondheid en het milieu optreden door onjuist gebruik van middelen. Bij deze consultatiemogelijkheid op voorgenomen beleid, beschrijft u het fenomeen van stapelen en geeft aan dat Verordening (EU)546/2011 reeds aangeeft dat bij toelating van een bepaald middel ook de effecten van andere middelen op basis van dezelfde werkzame stof in aanmerking moeten worden genomen. In uw document geeft u aan de stapelen tot normoverschrijdingen in het oppervlaktewater hebben geleid. Kennelijk is genoemde verordening onvoldoende gevolgd. Tevens blijkt uit de bijlage risicobeoordeling dat stapeling modelmatig niet wordt afgedekt voor omwonenden. De interpretatie van het RIVM rapport OBO 2019 is op zijn minst onvolledig. Het RIVM geeft duidelijk in haar adviezen aan dat nader onderzoek naar stapeling, in de brede zin van meerdere werkzame stoffen nader op gezondheidseffecten voor omwonenden moet worden onderzocht. Er is wetenschappelijke literatuur waaruit blijkt dat er zeker risico’s bestaan. In de commentaartabel treft u onze reactie op de voorgenomen eerste stap tegen stapelen aan. We doen hier meerdere suggesties om tot een uitgebreidere definitie van dit fenomeen te komen, gebaseerd op de realiteit van GBM gebruik. Er is vrijwel nergens sprake van uniciteit, het uitsluitend inzetten van slechts een werkzame stof, doch veelal is er sprake van een opeenvolging van meerdere mengsels en toepassingsgebieden, zodat stapeling breder gedefinieerd moet worden. Dit zou ook tot uiting moeten komen in het beoordelingsbeleid bij toelating van GBM. Uit het Rli rapport: Greep op gevaarlijke stoffen, C. Verdaas c.s.(maart 2020) : “Houdt rekening bij milieunormering met effect cumulatieve blootstelling van stoffen. Daarbij dient vanzelfsprekend te worden gerekend met milieudruk door toxische equivalenten en niet naar gewichtseenheden.” Wij onderschrijven deze opvatting en verwachten na de door u beschreven stappen 1, 2 en 3 nog vele vervolgstappen in het toelatingsbeleid voor GBM. Er mag van het Ctgb meer ambitie verwacht worden omdat zij een bijdrage wil leveren aan de transitie die in de politiek op nationaal en EU niveau voor de agrarische sector wordt ingezet. Er wordt een nog verder uit te werken en te concretiseren visie richting een circulaire landbouw ontwikkeld. Daar ligt toch echt de toekomst. Het is te overwegen om de t in uw afkorting op</p>	<p>Nota van genomen. Cumulatie valt buiten scope van dit project. Het Ctgb is een uitvoeringsorganisatie voor uitvoering van onder andere Verordening 1107/2009. Het voegt zich daarom bij uitvoering naar EU-geharmoniseerde kaders. Milieudruk door toxische equivalenten is nog geen gangbare eenheid binnen het Europees geharmoniseerde toetsingskader.</p>
--	-------------	---------------	--	--

			<i>termijn te laten staan voor “terugdringing”, zodat uw organisatie een positieve bijdrage aan deze ontwikkeling kan leveren.”</i>		
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	131.	n.v.t.	<i>(#6): “Het is opmerkelijk dat de overschrijding van normen in het oppervlaktewater pas nu in verband wordt gebracht met stapeling van stoffen, een praktijk die overigens wettelijk is toegestaan. Hoe is dat te verklaren? Zeker gezien het feit dat de Verordening (EU) 546/2011 lidstaten al opdroeg om dit risico mee te nemen in de beoordeling?”</i>	-	Vo. 546/2011 geeft geen handvatten hoe dan. Op dit moment is er nog geen geharmoniseerd toetsingskader waarmee stapelen kan worden voorkomen. Het Ctgb zal zich inspannen om deze problematiek in EU voor te leggen.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	132.	n.v.t.	<i>(#7): “Met deze tijdsplanning en de extreem weinige werkzame stoffen die in het programma zijn opgenomen, zullen we nog vele jaren een top-10 van probleemstoffen in het Nederlandse oppervlaktewater kunnen samenstellen.”</i>	<i>(#7): “n.v.t.”</i>	De kwaliteit van het opp. water wordt niet louter bepaald door stapelen. Met deze anti/stapel maatregel beoogt het Ctgb één oorzaak van de normoverschrijdingen aan te pakken.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	133.	n.v.t.	<i>(#7): “Het stapel effect is één van de mogelijke oorzaken van norm overschrijdingen in het oppervlakte water en dus medeoorzaak van de algemeen slechte biologische kwaliteit van het oppervlaktewater. Er zijn echter andere fundamentele oorzaken van normoverschrijdingen en daarmee ook voor de slechte kwaliteit van het oppervlaktewater. Deze oorzaken moeten dringend worden aangepakt!”</i>	<i>(#7): “n.v.t.”</i>	Het Ctgb is alleen bevoegd om maatregelen te nemen op die terreinen waarvoor het Ctgb verantwoordelijkheid heeft, in dit geval wanneer toelatingsnormen in het oppervlaktewater worden overschreden
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	134.	n.v.t.	<i>(#7): “Bij de toelating van werkzame stoffen of formuleringen zullen de volgende criteria gehanteerd moeten worden: -</i>	<i>(#7): “n.v.t.”</i>	Deze gesuggereerde toelatingseisen hebben geen wettelijke grondslag en zijn ook niet verankerd in nationaal

			<p><i>werkzame stof is zowel in de bodem als in water niet persistent;- stof is toetsbaar: dus er moet een algemene analyse methode beschikbaar om de stof ook beneden de Norm voor oppervlaktewater te kunnen aantonen;- stof is niet carcinogeen, niet neurotoxisch, niet hormoon verstorend, heeft geen negatieve effecten op reproductie en ontwikkeling en is niet genotoxisch. Synthetische Insecticiden die voor aquatische en terrestrische niet-doelinsecten zeer toxisch zijn, daarvan is de toelating onverantwoordelijk.”</i></p>		<p>specifieke beleid(-sregels). Als zodanig mag Ctgb ze niet toepassen.</p>
<p><i>Algemeen commentaar op het principe</i></p>	135.	n.v.t.	<p><i>(#7): “Insecticiden die als biocide voor niet-professioneel gebruik zijn toestaan en in het oppervlaktewater worden aangetroffen, daarvan moet de toelating zo spoedig mogelijk worden ingetrokken.”</i></p>	<p><i>(#7): “n.v.t.”</i></p>	<p>Ook binnen de biocidenbeoordeling wordt het milieurisico beoordeeld. Als het gebruik van een biocide leidt tot onacceptabele milieueffecten, dan wordt -nu al- de toelating niet verleend of tenminste dusdanig beperkt dat het resterende toegestane gebruik (wel) veilig is voor mens, dier en milieu.</p>
<p><i>Algemeen commentaar op het principe</i></p>	136.	n.v.t.	<p><i>(#9): “Het voorkomen van stapelen is al meerdere malen door (#9) op de agenda gezet van de overleggen Ctgb/#9. Als er ingegrepen moet worden op de toelatingen is echter ons voorstel om in eerste instantie in overleg te treden met de</i></p>	-	<p>Verduidelijkt. In de tekst staat: “Een onderdeel hiervan is het starten van een zienswijzeprocedure waarbij de toelatinghouder zijn kijk op de zaak en/of eventuele risicomitigatie mag overleggen.” Toegevoegd: bij elke art 44-</p>

			<i>toelatinghouder alvorens artikel 44 in werking te stellen."</i>		procedure treedt het Ctgb standaard in overleg met de betreffende toelatinghouder(s). Op dat moment kunnen eventuele alternatieve maatregelen of wijzigingen voorgesteld worden die hetzelfde (of beter) effect sorteren.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	137.	n.v.t.	(#9): <i>"Er zijn meer criteria waaraan stoffen voldoen om in aanmerking te komen voor stapelen: 1. Stoffen met (hele) lage normen voor aquatox, inclusief cq met name die onder de detectiegrens liggen; 2. In teelten waar standaard een groot aantal toepassingen plaats vinden zoals aardappelteelt, bloembollenteelt, fruitteelt etc.; 3. Teelten die over de jaarwisseling worden geteeld: toepassingen x * per 12 maanden is toepassing in bv december en januari mogelijk; 4. Metabolieten die uitspoelen naar het grondwater. Door stapelen kunnen de beoordeelde concentraties worden overschreden."</i>	-	Deze suggestie zal worden meegenomen in stap 2/3 van dit project. Overigens verwachten we dat o.b.v. deze criteria de 4 stoffen geïdentificeerd door Ctgb/NVWA ook naar voren komen.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	138.	n.v.t.	(#9): <i>"Hoe beoordeelt het Ctgb de maximale hoeveelheid werkzame stof met daarbij een dosering, interval, maximum aantal toepassingen en maximum hoeveelheid a.i. per 12 maanden?"</i>	-	Antw.: de precieze werkwijze voor de maatregel moet nog verder worden uitgewerkt. Genoemde issues worden daarin meegenomen.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	139.	n.v.t.	(#9): <i>"Hoe gaat het Ctgb om met middelen op basis van dezelfde werkzame stof, maar verschillende</i>	-	Genoemde opmerking zal meegenomen worden als

			<i>toelatingshouders/dossiers? Het verplichten van een stapel zin voor alle middelen met 1 werkzame stof kan leiden tot rechtsongelijkheid, veelvuldig heretiketteren, een enorme administratieve last en veel onduidelijkheid in de markt."</i>		aandachtspunt bij de verdere uitwerking van de maatregel.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	140.	n.v.t.	<i>(#9): "Belangrijk is dat als er een etiketaanpassing in verband met stapelen wordt doorgevoerd, er een ruime respijttermijn (aflever- en opgebruikperiode) wordt gehanteerd. Ook de timing van het besluit tot etiketaanpassing kan een groot verschil maken. Verder pleiten wij er voor dat alle producten met dezelfde actieve stof tegelijk de anti-stapel restrictiezin krijgen, met dezelfde aflever- en opgebruiktermijn. Dit vanuit concurrentie oogpunt."</i>	-	Het Ctgb kan op basis van een verzoek daartoe van de toelatinghouder de lengte van de termijnen wijzigen (rekening houdend met variabelen als seizoen, voorraad, enz) maar zal daarbij altijd de risico's in de gaten blijven houden. De maximale aflever- en opgebruiktermijnen zijn vastgelegd in de wet.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	141.	n.v.t.	<i>(#10): "Het ctgb beoogt via drie stappen stapeling aan te pakken, beginnend met selectieve aanpak voor enkele stoffen in Nederland en eindigend met een Europees geharmoniseerde oplossing. Door prioriteit te geven aan een nationale aanpak wordt het gelijk speelveld voor Nederlandse telers in Europa ondermijnd."</i>	<i>(#10): "De basis is een Europese verordening die voor alle lidstaten geldt. Indien stapeling daadwerkelijk (wetenschappelijk bewezen) leidt tot milieurisico's dan moeten de stappen omgedraaid worden. Eerst een EU-aanpak en daarna nationale implementatie en niet eerst nationaal en mogelijk in de toekomst harmonisatie."</i>	Op basis van Vo. 1107/2009 dient het Ctgb in te grijpen bij structurele normoverschrijdingen in oppervlaktewater. Een mogelijke reden voor de overschrijding is stapeling; de analyse die het Ctgb daartoe heeft uitgevoerd heeft aannemelijk gemaakt dat er een verband bestaat tussen de overschrijdingen van de toelatingsnormen voor de 4 geïdentificeerde stoffen en de mogelijkheid om met de middelen op basis van deze 4

					stoffen te stapelen. Aangezien een geharmoniseerde aanpak op dit moment nog ontbreekt maakt het Ctgb gebruik van zijn bevoegdheid om in de toelatingen van middelen met deze 4 werkzame stoffen in te grijpen. Neemt niet weg dat het Ctgb een geharmoniseerde aanpak voorstaat; daarom zijn in het beleid vervolgstappen benoemd waarbij het Ctgb in stap 3 de problematiek op EU-niveau zal aankaarten.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	142.	n.v.t.	<i>(#10): "Het voorstel berust primair op de gerichte aanpak van stoffen die regelmatig normoverschrijdend worden aangetroffen in het oppervlaktewater. Daarmee wordt stapeling één op één gekoppeld aan waterkwaliteit. Het voorstel gaat hiermee voorbij aan de complexiteit van normoverschrijdingen, en de integrale aanpak die hier al op plaatsvindt."</i>	<i>(#10): "Wij hebben fundamenteel bezwaar tegen dit voorstel. Normoverschrijdingen kunnen allerlei oorzaken hebben, terugdringing ervan vereist een integrale aanpak. Niet voor niets zijn zowel voor de bedekte als open teelten hier bestuurlijke afspraken over gemaakt. Deze worden momenteel geïmplementeerd in de vorm van een breed aantal activiteiten; ook het Ctgb is daar als partner bij betrokken. Het feit dat Ctgb nu eigenstandig met een aanvullend voorstel komt doet geen recht aan de opgebouwde samenwerkingsverbanden en de grote inzet van sectoren om de waterkwaliteit structureel te verbeteren. Zo heeft de glastuinbouw het bestuursakkoord verplichte zuivering afgesloten met overheid (inclusief Ctgb), NGO's, waterschappen, gemeenten en industrie. Vanaf 2018 zijn alle glastuinbouw bedrijven verplicht om gewasbeschermingsmiddelen in restwater te zuiveren met 95%. Daarbij</i>	Emissiereductie, waterzuivering en verwante maatregelen zijn acties die (ook) noodzakelijk zijn gebleken om normoverschrijdingen terug te dringen en de veiligheid van mens, dier en milieu te waarborgen en dienen dan ook te worden voortgezet. Er worden echter nog steeds normoverschrijdingen geconstateerd en voor de 4 geïdentificeerde stoffen gaat het om overschrijdingen van de <i>toelatingsnormen</i> ; het anti-stapelbeleid richt zich op het niet-beoordeelde gebruik van meerdere middelen met dezelfde werkzame stof(fen), om op deze manier de overschrijdingen terug te dringen. Dat kan complementair werken aan de

				<p><i>neemt het aantal nullozers toe, wat een veel betere en structurele oplossing is. Voor de collectieven wordt hard gewerkt om dit ook in 2021 gerealiseerd te hebben. Ook in de open teelten zijn concrete afspraken gemaakt tussen overheden (incl. Ctgb) en bedrijfsleven om te komen tot een structurele aanpak van de waterkwaliteit, in het Pakket van Maatregelen emissiereductie gewasbescherming open teelten. Deze afspraken worden momenteel geïmplementeerd in de praktijk. Voor gerichte aanpak van specifieke probleemstoffen in het oppervlaktewater ligt er bovendien een verplichting bij de industrie om Emissie Reductie Plannen (ERPs) op te stellen. Ook hier is het Ctgb partij in. Het is goed om te kijken op welke wijze de waterkwaliteit verder is te verbeteren. Zoals gezegd zijn daar de laatste jaren veel extra activiteiten ondernomen door sectoren, overheden, industrie en waterschappen om beter passende en structurele maatregelen met elkaar af te spreken. Laten wij die activiteiten eerst goed tot uitvoering brengen en evalueren alvorens een nieuw instrument als verbod op stapeling van middelen te introduceren. Bovendien zien wij vanuit Europees en nationaal beleid dat op dit moment het aantal beschikbare stoffen sterkt afneemt. Vanaf 1 juli 2020 is in Nederland de heretikettering voor alle middelen geheel doorgevoerd. Dit zal ook zeker leiden tot verlaging van de milieu-</i></p>	<p>reeds bestaande acties, aldus elkaar versterkend. Voorts leidt de maatregel tegen stapelen niet tot een verbod op werkzame stoffen of middelen.</p>
--	--	--	--	--	--

				<i>impact gewasbescherming en verbetering van de waterkwaliteit."</i>	
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	143.	n.v.t.	(#13): <i>"... is van mening dat deze voorgenomen maatregel om stapeling met gewasbeschermingsmiddelen tegen te gaan belangrijk is, en is voorstander van de voorgestelde aanpak (met de genoemde aanvullingen). Een goede volgende stap zou zijn om een methode te ontwikkelen om combinatie-effecten van verschillende werkzame stoffen tegen te gaan, bijv. o.b.v. een milieu-maatlat (een maximaal toelaatbare milieubelasting)."</i>	-	Dank voor de bijval. Uw suggestie wordt meegenomen in stap 2 en 3 van dit project. Voor nu is aanpassing van de tekst niet nodig
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	144.	n.v.t.	(#14): <i>"... Wij zijn van mening dat de problematiek van het stapelen een symptoom is van de onderliggende problematiek dat telers onvoldoende mogelijkheden zien om hun teeltwijze te optimaliseren. Wij denken dat het noodzakelijk is om aan die achterliggende oorzaak aandacht te besteden. Niet alleen omdat er anders alleen aan symptoom bestrijding wordt gedaan maar ook om draagvlak bij de praktijk te realiseren. Transitie van IPM naar ICM De teelt van gezonde gewassen is een prachtig en fascinerend proces. De interactie tussen de diverse natuurlijke processen maakt het ook tot een uiterst complex proces. De verschillende eisen vanuit o.a. wetgeving, markt, fytosanitair en consument maken dat nog eens complexer. Voor (#14) staat vast dat een integrale aanpak hiervoor nodig is, waarbij het gewas centraal staat en een effectief maatregelen- en middelenpakket ingezet kan worden. Dus niet de ziekte of plaag centraal stellen, zoals bij IPM. Het gewas moet sterk zijn, vitaal blijven, gevoed en zo nodig beschermd worden, Integrated Crop Management (ICM). Effectief maatregelen- en middelenpakket De samenstelling van een effectief maatregelen- en middelenpakket zal in de loop van de tijd en per sector anders ingericht zijn. De verwachtingen zijn dat het aantal toepassingen van de huidige middelen de komende jaren met tientallen procenten zullen krimpen. Om een effectief maatregelen- en middelenpakket te behouden zullen hiervoor andere middelen en maatregelen (alternatieven) in de plaats moeten komen. De processen om te komen tot gebruik van alternatieven, zoals: biostimulanten, precisie technieken,</i>		De maatregel tegen stapelen leidt niet tot een verbod op werkzame stoffen noch middelen, dus het middelenpakket wordt er niet door verkleind. Het is mogelijk dat stapelen niet de enige oorzaak van normoverschrijding is, maar het Ctgb is van mening dat het verband tussen de normoverschrijdingen en de mogelijkheid tot stapelen voor de 4 stoffen wel aannemelijk is gemaakt. Het Ctgb ziet ook dat dit een terrein is waarop een geharmoniseerde aanpak op dit moment ontbreekt. I.v.m. de geconstateerde meerjarige overschrijdingen binnen Nederland kiest Ctgb ervoor de beschreven specifieke, nationale maatregel (stap 1) nu in te zetten en zich tevens in te spannen voor een generieke, Europese oplossing (stap 2+3).

		<p>groene middelen, nieuwe veredelingstechnieken, etc. verlopen bijzonder traag. De integratie van de middelen en maatregelen vindt plaats op het bedrijf van de teler. Als de effectiviteit van alleen een middel of maatregel niet voldoende is, zal de samenhang tussen de verschillende elementen steeds bepalender worden. De adviseurs van de (#14)-bedrijven, als belangrijkste informatiebron van de teler, hebben hierbij een belangrijke functie. Complementair middelenpakket (#14) onderschrijft de toekomstvisie duurzame gewasbescherming 2030. Om de transitie van IPM naar ICM te realiseren is een verandering nodig in de gehele keten (van boer tot bord). (#14) wil het mogelijk maken dat telers innovaties blijven toepassen en zo lang mogelijk gebruik maken van een natuurlijk evenwicht in hun teelten. Hiervoor is nodig dat telers de zekerheid hebben dat ze kunnen ingrijpen als het gewas dat nodig heeft zodat de teler een gezond product kan afleveren zoals de consument dat vraagt. Veel factoren kunnen telers niet zelf (voldoende) beïnvloeden. Weerbare rassen en weerbaarheid versterkende middelen worden door anderen dan de telers naar de markt gebracht. Hoe snel dit kan is mede afhankelijk van ondersteunend beleid en regulering. Om de risico's die telers in die transitie lopen te helpen ondervangen is een pakket nodig met middelen dat aansluit op de risico's gemoeid met de transitie, het complementair middelenpakket. Systeembenadering (#14) constateert dat bij het optimaliseren van hun teeltwijze telers steeds vaker worden beperkt door een restrictief beleid op middeleniveau. De toenemende krapte in het middelenpakket zet steeds vaker een rem op het toepassen van innovaties en het realiseren van gezonde gewassen. Deze krapte wordt niet alleen veroorzaakt door het vervallen van producten en middelen maar zeker ook door inperking van de toepassingsvereisten, zoals frequenties, dosering, etc. Door risico's te eenzijdig te benaderen worden in onze ogen nodeloos veel beperkingen opgelegd, terwijl er ook mogelijkheden zijn voor verruiming die nu niet wordt benut. Daar komt dan bij dat nieuwe technieken meer tijd vragen om praktijkrijp en toelaatbaar te worden. Wat er ook weer voor zorgt dat de sector de maximale ruimte zoekt die etiketten bieden. Hierdoor dreigt een vicieuze cirkel. Daarvoor in de plaats stelt (#14) een andere aanpak voor, systeembenadering. Aanpak, tenzij (#14) onderschrijft uiteraard het belang om bij gebruik van gewasbeschermingsmiddelen binnen de veilige normen (o.a. in het oppervlaktewater) te blijven. Dit is dan ook één van de terreinen waarop de vereniging (#14) en haar leden actief is. Als geheel werken de (#14) bedrijven hier in heel Nederland en in alle land- en tuinbouwsectoren op verschillende manieren aan. Onder meer doen we dit vanuit onze deelname aan de Toolbox Water en het Maatregelenpakket emissiereductie Open teelten. Echter, zien we hierin nog geen rechtvaardiging van de voorgenomen maatregel. (#14) vraagt dan ook aan het Ctgb of er een causaal verband bestaat tussen de normoverschrijdingen in het</p>	<p>Beoordeling van o.a. de effectiviteit van de maatregel is een standaard onderdeel van elke Ctgb-evaluatie. De beschikbaarheid van middelen of van alternatieven is niet aan het Ctgb, het Ctgb gaat over de veiligheid van de toegelaten middelen. Het Ctgb voorziet geen rem op innovatie en/of de duurzaamheidstransitie door de aangekondigde maatregel. Als telers in de praktijk gebruik maken van innovaties waardoor ze minder middel hoeven te gebruiken, dan komen ze ook minder snel aan de maximale hoeveelheid werkzame stof/ha. Het antistapelbeleid staat dat dus niet in de weg. Individuele middelen worden door de anti-stapelmaatregel niet verboden noch beperkt zodat het middelenpakket dus niet kleiner wordt vanwege deze maatregel. Alleen niet-beoordeeld, gestapeld gebruik van middelen met dezelfde werkzame stof (c.q. de 4 geïdentificeerde stoffen) wordt aangepakt.</p>
--	--	---	--

		<p>oppervlaktewater en het stapelen? Zo ja, dan zien wij deze onderbouwing graag tegemoet. (#14) stelt tevreden vast dat het Ctgb bij deze voorgenomen maatregel rekening heeft gehouden met de gemaakte opmerkingen tijdens de consultatieperiode in 2017. De voorgestelde restrictie op het etiket komt hiermee een stuk dichterbij hetgeen dat realistisch is in de praktijk. Hiervoor geldt wel een sterke “tenzij”! Van eenzijdig naar evenwichtig (#14) stelt voor om de voorgenomen maatregel aan te passen. De voorgenomen maatregel van het Ctgb benadert de risico's te eenzijdig, wat leidt tot nodeloos veel beperkingen. Zo zijn er al andere maatregelen van toepassing om normoverschrijdingen in het oppervlaktewater te voorkomen. Recent zijn hier diverse maatregelen aan toegevoegd, waarvoor de telers al flinke investeringen hebben gedaan maar waarvoor het nog te vroeg is om de effecten op de normoverschrijdingen vast te kunnen stellen. Zoals ook de invloed van een gesloten teelt, dat nu sinds 2 jaar effectief in de glastuinbouw is ingevoerd. Dit effect is reeds goed zichtbaar in de laatste meetgegevens van 2019. In de ogen van (#14) zouden de overheid en het Ctgb met deze eenzijdige benadering een slecht signaal afgeven richting de praktijk, tenzij de voorgenomen maatregel voor de geselecteerde middelen wordt aangepast waardoor ook de potentiële ruimte in een “systeem” wordt benut. De voorgenomen maatregel kan je inzetten op een manier waardoor het resulteert in extra beperkingen, zoals het Ctgb nu voorstelt, maar zou in onze ogen ingezet moeten worden door ook de ruimte die deze maatregel in een systeembenadering kan bieden te gebruiken. Als het Ctgb de voorgenomen maatregel op deze wijze aanpast kan het Ctgb tot een evenwichtige benadering van de risico's komen. Momenteel blijft er regelmatig ruimte onbenut die wel aanwezig is doordat de daadwerkelijke toepassing in de praktijk gebruik maakt van innovaties, inzet van maatregelen, inzet van (precisie)technieken, e.d. die niet meegewogen zijn in de beoordeling. Door dit “systeem” nader te definiëren kan de beschikbare ruimte worden bepaald. Hierin wordt de pure middelbenadering ook los gelaten en sluit op dit onderdeel aan op de voorgestelde Ctgb-benadering. Los daarvan zit er met regelmaat ook ruimte in een Europees stofdossier die nu niet wordt benut. Ook deze ruimte zou vooraf bekend moeten zijn, zodat dit meegenomen kan worden in de beoordeling. Door geen eenzijdige – maar een evenwichtige maatregel te treffen kan het Ctgb vanuit het toelatingsbeleid ondersteuning bieden aan het optimaliseren van een gezonde teelt bij telers, door bij te dragen aan een complementair middelenpakket en een lang gekoesterde en breed gedragen wens van een systeembenadering. Aanvullend Door uitvoering te geven aan het voorstel van (#14) wordt tevens invulling gegeven aan enkele kritische randvoorwaarden voor uitvoering van de Toekomstvisie, zoals het behoud van economisch perspectief voor de sector en een handelingsperspectief voor telers. Steeds meer kennis en informatie wijzen erop dat een integrale</p>	
--	--	---	--

			<p>benadering nodig is om de hiervoor genoemde transitie te kunnen realiseren. Met het treffen van maatregelen met een eenzijdig belang blijft het stelsel teveel hangen in een oude situatie en aanpak. Dat moeten we zien te voorkomen. Er zijn diverse middelen op de markt die een combinatie van werkzame stoffen bevatten. Dat levert extra knelpunten op als je een werkzame stof wilt gebruiken die niet 'los' verkrijgbaar is, maar in een combinatie zit waarvan een andere stof door stapeling gelimiteerd is. Hoe moet hiermee worden omgegaan zonder nodeloze beperkingen? Springplank (#14) hoopt dat het Ctgb (en LNV) bereid is om de voorgenomen maatregel aan te passen, zodat het een evenwichtig aanpak wordt en meerdere doelen kan dienen. Zowel het voorkomen van normoverschrijdingen in het oppervlaktewater als ook het realiseren van de transitie van IPM naar ICM. Met een voortvarende aanpak, waar (#14) nauw bij betrokken wil zijn, kan dit een springplank vormen om te komen tot deze belangrijke systeemsprong!!</p>		
Algemeen commentaar op het principe	145.	n.v.t.	<p>(#15): "Als toepassers moeten kiezen voor een ander middel wordt de totale milieubelasting niet minder en kan zelfs stijgen door de inzet van een minder effectief middel."</p>	-	Dit is een veronderstelling; het Ctgb kan het vermeende effect niet meewegen, omdat er geen gegevens beschikbaar zijn over de middelen die als alternatief dan zullen worden toegepast.
Algemeen commentaar op het principe	146.	n.v.t.	<p>(#15): "Verder zien we dat er vooral insecticides op de lijst staan en zou een emissie onderzoek een veel efficiëntere methode zijn om overschrijdingen te voorkomen dan het stapelverbod."</p>	-	Antw.: Er is geverifieerd of GB-middelen o.b.v. deze stoffen zijn toegelaten in Nederland en als dat niet het geval is, is de stof buiten beschouwing gelaten. 2 van de 4 stoffen -behalve abamectine en deltamethrin- hebben buiten landbouw geen brede toepassing als bijv. biocide, (dier)geneesmiddel of industriële stof. Voor abamectine en deltamethrin nemen we op basis van het aantal toelatingen en het toegelaten gebruiksgebied aan dat de emissie naar het milieu via landbouwkundig gebruik veel omvangrijker is dan via het biocidengebruik in NL (doorgaans

					in gebouwen), maar de exacte gegevens (bijv. verbruiksgegevens) daarover ontbreken. Dat stoffen jaren later nog teruggevonden worden, kan te maken hebben met persistentie eigenschappen van de stof.
<i>Algemeen commentaar op het principe</i>	147.	n.v.t.	<i>(#16): "Het is ons onbekend of de overschrijdingen van de vier geselecteerde middelen echt uit de landbouw afkomstig zijn. Is het een aanneming of is er een duidelijk bewijs? Er worden nu langs percelen nog stoffen in het water gevonden die al jarenlang niet toegepast zijn."</i>	-	Antw.: Zie het antwoord onder nr 146.